

Фото з відкритих джерел

Офіцер батальйону "Свобода" Національної гвардії України, народний депутат України VII та VIII скликань, політик Андрій Ілленко:

"Усі боєдатні частини армії РФ кинуті на Бахмут. Занадто багато поразок росіяни отримали за останні місяці, їм потрібна хоч якась реабілітація, реванш. Багато боїв, обстрілів, штурмів, але українська оборона міцна. Насипаємо ворогу, він зазнає великих втрат. Українська фортеця Бахмут не здається".

Заповіти Шевченкового Слова

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Однак путінська війна, яка розглядалася кремлем під кутом фашистського погляду знищення України, відновлення каторжної советської імперії та "хрестового походу" проти європейської цивілізації, вочевидь пішла не за планом, як це сталося в Молдові, Чечні, Грузії, Сирії..., як це було в 1939-40 роках, "асвабаджая" Західну Україну, згідно з планом сталіна-молотова. Так вже не буде, "деспоте скаженій!". Тепер, *Героне*, ти маєш справу з Великою Україною, єдиною і вільною.

Хоча екзистенційна загроза нависла не тільки над Україною. Тому оговтується, хоча й з великим запізненням, світова спільнота, триває процес консолідації держав і народів щодо приборкання агресора. Проте всім очевидно: у такій варварській моделі "расея" існувати надалі не зможе і не повинна, незважаючи на те, що окремі лідери старої Європи й надалі продовжують шито-крито бавитися з путіним у "переговори", згубні для України. Обнадійливо, коли вже понад 30 країн відкрили справи щодо російських воєнних злочинців в Україні, а США проводять свої незалежні розслідування. Глава Європарламенту Роберта Меццола вважає головним зобов'язанням ЄС – притягнення до відповідальності російських загарбників за

Шевченківські дні відбуваються в умовах найкровопролитнішої війни з часів Другої світової. І хоча за посиланням головнокомандувача об'єднаними силами НАТО в Європі Каволі москвія вже втратила понад 200 тисяч солдатів і понад 1800 офіцерів, однак нацистські плани кремля щодо знищення України залишаються незмінними. Не дивно, оскільки диявол від запаху крові лише скаженіє. Українські воїни щодня відбивають до 130-150 атак озвірілих кацапо-ординців на п'ятьох головних напрямках фронту. А паралельно рашисти продовжують злочинні ракетні атаки на мирні міста й села, цивільну інфраструктуру. Гинуть мирні люди. Зокрема, станом на 5 березня кількість загиблих у зруйнованому ракетною москвитів будинку в Запоріжжі зростає до 13 осіб.

скоєнні воєнні злочини та створення Міжнародного центру з переслідування злочинів агресії. Навіть президент Сербії Вучич стверджує, що воюючі в Україні серби-"вагнерівці" будуть заарештовані. Очевидно, що цей правовий складник роботи Ради Європи буде центральним на саміті "Совісті Європи" у Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року, максимально сприяючи розслідуванню воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

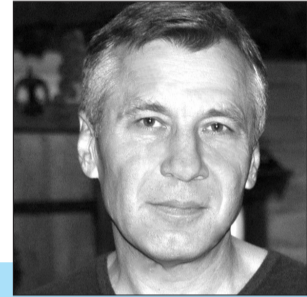
Водночас (ніби у відповідь на це) 6 березня в світовій мережі поширили відео про розстріл (всупереч законам і звичаям війни) москалями українського військовополоненого, який говорить "Слава Україні!".

Отож усе вирішуватиметься на полі бою. Щоби засудити державу-терориста, воєнних злочинців ерефії, її слід пере-

могти. Бо судять переможених. Це усвідомлюють усі, передовсім у кремлі та серед правлячих "еліт" його сателітів. Тому нинішня ситуація спричиняє, на жаль, лише розгін мілітарності. Усі, особливо терористична росія, активізували гонку озброєння. А Китай, нібито дотримуючись удаваного "нейтралітету", затвердив на 2023 рік рекордний військовий бюджет – 224 млрд доларів. І дуже небезпечно, якщо якась частина його використовуватиметься для "військової допомоги" рашистам. Тим паче, що 7 березня міністр закордонних справ Китаю Цінь Ган заявив: *саме Захід провокує збройний конфлікт та "розпалює вогонь" війни наданням Україні зброї для захисту від російського вторгнення*. При цьому заявивши,

Закінчення на стор. 3

ВІКТОР СКОРИК

2

ЄВГЕН БУКЕТ

6-7

ВОЛОДИМИР
МЕЛЬНИЧЕНКО

12-13

ПЕРЕДПЛАТА—2023

Тижневик "Слово Протівими" (індекс 30617) можна передплатити у відділеннях "Укрпошти" за допомогою Інформаційного листа № 1 (вкладка № 1) додатку до "Каталогу видань України "Преса поштою" на 2023 рік (I півріччя)" з доставкою:

1 міс. – 28,39 грн.

3 міс. – 80,17 грн.

6 міс. – 154,34 грн.

Також можна передплатити нашу газету на сайтах "Укрпошти" <https://pered-plata.ukrposhta.ua/> та ДП "Преса" <http://presa.ua/>

Весна йде, час сіяти зерно нашої Перемоги

Віктор СКОРИК, оглядач “СП”

Минула зима, на яку поклала всі свої надії московська орда у війні проти волі та існування України.

Читачі, певне, пам’ятають мої розлогі міркування пізньої осені щодо сподівань московських окупантів на свого улюбленого “генерала Зиму” та мої прогнози щодо результатів зимової кампанії в цій війні.

Нашою метою було (і досі є) з найменшими втратами утримати лінію фронту в межах, які склались на початок зими, щоб дочекались весни, а потім, коли висохне грунт після весняних паводків, перейти у визвольний наступ — тоді, коли всі струмки і притоки постачання зброї та боеприпасів від наших партнерів нарешті зліються в могутню ріку українського наступу, потужний вал якої змиє всю нацистську нечисть московитів у смердучі заліщанські скрепи-болота, поверне орду до їхніх смертоносних “істоков”.

Окупанти сподівалися скористатися суворою зимою, виснажити, задушити холодом наші міста й села, змучити ракетним терором, а головне — скористатися браком озброєння та голодом на боеприпаси в наших військах і до весни забезпечити умови для здійснення своєї “історичної місії” — остаточного вирішення “українського питання”, знищення України як держави.

Тож саме зараз **настав час підбити підсумки зимової кампанії та зірко заглянути в майбутнє.**

Бог і доля люблять сміливих та сильних духом — тих, хто не сподівається на щось або когось, а власноруч творить своє майбуття з вірою в душі, розумом у голові, майстерністю своїх рук та любов’ю в своїх серцях до добра і ненавистю — до зла. Ми це зробили, ми це робимо.

Небо нам послало м’яку зиму, а наш всенародний гарт — незламну стійкість. Ми пережили смертоносні ракетні зграї в небі, навчилися їх нищити і перебудували фактично всю систему енергетики в неймовірно стислі терміни таким чином, що вона стала гнучкою, невразливою і стійкою настільки, що ворог втратив свої сподівання задушити український народ холодом, голодом і страхом. Ракети майже закінчились, ефективність ворожого ракетного терору зведена до мінімуму, а надалі ми закриємо цей гештальт, коли до нас прийдуть наші друзі — “Петріоти” та “Мамби”, щоб щільно й надійно закрити наше небо від досі невразливих балістичних та гіперзвукових ракет.

Наше військо в умовах суттєвої нестачі зброї та боеприпасів, а отже, неможливості вести ефективні наступальні дії, тим більше, в зимових умовах, зосередилось на захисті тих позицій, які склались на початок зими, після ворожайної осені, коли ми повернули собі десятки тисяч квадратних кілометрів української землі. За період зими ворог несамотовито, не рахуючись з будь-якими власними жертвами, намагався просу-

нутись углиб території України. Ворог побачив і зрозумів, що це фактично його останній шанс в окупаційних зазіханнях. Рішучі дії Українського народу і гучний хеві-метал голос “Рамштайнів” однозначно підтвердили: імперії зла навесні буде зле, тому ворог поспішав і кинув усі наявні сили для відновлення своїх територіальних загарбань. І що з цього вийшло? Головною і першорядною метою ворог визначив для себе бодай вийти на адміністративні кордони Луганської та Донецької областей, а також видобати собі назад стратегічно важливий Куп’янський вузол на Харківщині та водночас протягом зими окопатися на лівобережній Херсонщині та окупованій частині Запорізької області і надалі, після зими, чинити за обставинами та за своїм улюбленим принципом “давню вкрадене (загарбане) не вважається вкраденим”.

На виході із зими, завдяки неймовірним зусиллям і власним втратам, їм вдалося просунути на Куп’янському напрямку “аж” на кілька кілометрів, відновити окупацію двох невеликих населених пунктів, на Сватовському напрямку теж лише до десятка кілометрів за кілька місяців, біля Кремінної взагалі фактично без просувань. Але головні свої надії ворог поклав і зосередив зусилля на Донецькій — Бахмутській, Авдіївській, Мар’їнській та Вугледарській напрямки. Загалом за всі місяці зими противник спромігся окупувати кілька сотень квадратних кілометрів. Це неприємна істина, але яка вже є. Кожне втрачене життя українця, кожен метр втраченої своєї землі нам болить. Але війна є війна, на війні є втрати і перемоги. Тимчасова втрата кількох сотень квадратних кілометрів нашої землі — це та ціна, яку ми заплатали, щоб вистояти взимку, а навесні, шлітку та весни повернути собі **сотню тисяч** кілометрів священної землі українців. Тоді, коли об’ємно надійде зброя, снаряди та воїни, навчені воювати сучасною, високотехнологічною, новітньою зброєю.

Зима не минула для нас марно. Попри незначні територіальні втрати та тимчасову втрату можливостей для свого наступу, наші війська ефективно виснажили ворога, результативно скоротили його військовий потенціал чисельно і якісно. Яскравий приклад — Вугледарський феномен, який став видатною сторінкою в історії цієї війни з імперією зла: щонайменше 130 танків та БТРів були знищені буквально за кілька днів боїв як результат майстерних і винахідливих дій українських воїнів. Для порівняння нагадаю, що Валерій Залужний у грудні просив у наших західних партнерів 300 танків, щоб змінити хід війни на свою користь. А тут знищено одразу 130 танків ворога лише за кілька днів! Блискучий успіх! Великий внесок у нашу майбутню повну перемогу над ворогом.

Але головним напрямком і місцем бойових дій цієї зими став Бахмут. Це місто, яке борониться від ворога вже 8 місяців, з липня, протистоїть найелітнішим та найзатятішим формуванням оку-

паційних збройних сил орди. Найгарячіші події почались саме взимку, найбільше — у другій половині зими.

Для окупантів Бахмут є маніакальною ціллю задля підтримання імперського духу на теренах своєї орди. Крім того, злам опору Бахмута в уявленнях кремлівських стратегів є відправною точкою для наступу на Слов’янськ і Краматорськ і, таким чином, виходом на північно-східний адміністративний район Донецької області, щоб отримати собі бодай якийсь втішний приз на цьому етапі війни.

Нагадаю, що напередодні зими абсолютна більшість експертів та аналітиків — від “диваних” до з генеральськими погонами — наші, західні, а особливо московитські, — віщували ледь не неминучість зимового великого наступу орди. Попри ці віщування я прогнозував, що такий наступ неможливий, його ймовірність близька до нуля. Певне, читачі моїх дописів можуть загатати ці мої висновки та аргументацію. Натомість я прогнозував велику ймовірність локальних наступів ворога взимку та імітацію “великого наступу”, який потрібний імперцям для прикриття свого сорому й немочі в цій війні і слугував би лякалкою, розкрученою за допомогою масовано організованої ІПСО у світових, українських та власних медіа. Саме такою імітацією, лякалкою та ІПСО став Бахмут останнього місяця. Ворог поспішає до настання періоду весняної багнюки здобути хоч щось, хоч якусь “велику” перемогу, що підняло б зловісний дух всієї Московія, а також, завдяки розкрутці методами ІПСО пригнітило б моральний стан українців і спрямувало суспільну думку на здачу Бахмута. І саме зараз ця гібридна ІПСО-війна, на жаль, набрала чималих обертів у соціальних мережах та в суспільних настроях в Україні та деякою мірою на Заході.

Для правильного висновку щодо дій в Бахмуті потрібні знання цілої множини чинників, які у більшості є недоступними не тільки для пересічних громадян, а й для аналітиків та експертів (принаймні вони себе так називають). Це й переміщення військ, техніки, боеприпасів, тактичні задуми штабів, темпи і терміни прибуття західної допомоги, наявність резервів тощо і тощо. А ще знання топографії місцевості, знання і врахування співвідношення сторін битви, чисельність втрат і можливих набутоків, прогнози погоди тощо.

Великого стратегічного значення Бахмут справді не має. Але боронитися проти ворожого наступу після відходу наших військ з Бахмута було б значно важче, оскільки, хоча й готові фортифікаційні лінії за Бахмутом у бік Краматорська, Слов’янська, Часового Яру та Костянтинівки, але все-таки вони значно поступаються можливостям оборони в такому місті, як Бахмут. Варто зазначити, що Бахмут знаходиться у вигідних топографічних умовах, які сприяють обороні у місті. Це давнє військове укріплення невідомо, бо там зручно тримати оборону. Місто знаходиться на панівній височині, добре прикрите річкою Бахмуткою та численними рукавами-притоками. Я знаю це місто не теоретично, я там служив офіцером у військовій частині — танковій дивізії, тому це місто і знайоме, і до болю рідне. Саме тому, після того, як ворог підійшов із півночі, були підірвані два мости, аби максимально ускладнити вхід у місто з того боку, також саме тому зараз було прийнято правильне рішення вийти з лівого берега Бахмутки, не боронити лівобережний Бахмут, забудований переважно приватним сектором і, що важливіше, знаходиться на пологому низькому лівому березі. Натомість — зосередити всі наявні сили на високому правому березі, де й розташований історичний Бахмут, основні міські квартали, у яких є змога значно ефективніше боронитися.

Чи є сенс далі боронити місто? Так! Його треба боронити. Бахмут — чудовий форпост. Бахмут смертельним пілососом висмоктує ворожі сили, змушує ворога концентруватися тут і тільки тут. Тим часом (хто знає?), тихо готувати свій наступ, український, можливо, зовсім в іншому місці і за інших обставин.

За оцінками західних джерел — звісно, тих, яким можна більшість довіряти, — співвідношення втрат у Бахмуті становить 1:5. На одного загиблого українського воїна ми відповідаємо п’ятьма вбитими ворогами. Так, втрати життів наших воїнів великі й безповоротні. Але це війна, і багаторазово більші втрати ворога наближають нас до нашої спільної мети — перемоги. Там, де наші втрати менші, втрати ворога у більше, ніж у чотири рази — саме у стільки разів більша чисельність мешканців орди, ніж в Україні, — там наш успіх. Ціною і наших втрат, але іншого шляху у війні немає.

Бахмут необхідно тримати стільки, скільки є сил і можливостей. І тут справа не в символах та пропаганді, хоча є й такі настрої та хиби у чинної влади. Тут справа у військових потребах та можливостях. Так, місто зараз у критичному оточенні з трьох сторін, але, по-перше, зберігається під контролем автомобільна дорога на Костянтинівку, та й на Часів Яр є можливість дістатися, хоча й під обстрілами ворога, але можливість відходу, за обставинами, є. Зараз важливо утримати місто принаймні до початку розкисання ґрунтів після зими. Тоді в найгіршому випадку, якщо не вийде утримати контроль за дорогами, — а це логістика війни, і місто доведеться залишити, то ворог не зможе наступати тривалий час далі — на Краматорськ та Слов’янськ: по багнюці ефективний наступ неможливий.

Чи встигнуть у такому разі вийти з міста наші воїни вчасно?

Так. Тому що, по-перше, нашої важкої техніки в місті небагато, якщо вона взагалі ще там є — її застосування в умовах міста не має сенсу, там діє переважно стрілецька зброя, міномети, гранатомети, легкі броньовані машини

тощо. По-друге, більша частина особового складу наших військ, очевидно, виведена з міста, бо в умовах скорочення плацдарму боїв у межах кількох квадратних кілометрів правобережного Бахмут не потребує тієї кількості особового складу, який був раніше. Тому, враховуючи ці чинники, вихід (за потреби) з міста буде цілком можливим і без значних ускладнень та втрат.

Для конспірологів: чому Сирський командує битвою в Бахмуті? Бо Бахмут є саме його колом відповідальності, він командує Сухопутних військ ЗСУ.

Чи є єдине поглядів на події в Бахмуті у Зеленського, Залужного та Сирського? Можуть бути деякі розбіжності, але в цьому питанні принципів розбіжностей не бачу.

Протиставлення Залужного і Зеленського, поширене в значній частині суспільства, є деструктивним.

Залужний цілком розумно і правильно, чітко і якісно виконує саме свої військові обов’язки — керівництва ЗСУ. Таке штучне протиставлення було б вишенькою на отруйному торті московських ІПСО.

Він не політик, він воїн. Кожен повинен займатися тим, у чому він компетентний професіонал. В іншому разі — біда. Це ще раз вкрай болюче показав приклад виборів 2019 року. Це необхідно усвідомити. Щоб вижити суспільству і успішно розвиватися в демократичній державі.

Насамкінець мушу сказати таке. Нас ніхто не переможе, якщо ми самі себе не переможемо. Так, не буду приховувати: мене дуже тривожить той роздрай, який панує зараз у суспільстві щодо чинної влади. Я протиставлю цієї влади, категоричний і послідовний.

Але ми воюємо зараз з лютим імперським ворогом, досвідченим і неймовірно підступним. Його мета — знищити нашу державу, і для цього у нього є два взаємопов’язаних засоби: воєнна сила і створення умов взаємопоборювання в Україні.

Я знаю, що воєнну силу орди ми подолаємо, ми навчилися цього, тож із допомогою наших західних партнерів ми це зло подолаємо.

Але щоб виграти війну, ми повинні проявити суспільну мудрість і відповідальність. І без хайпу та галасу шукати те, що нас об’єднує, а не розділяє.

Нас об’єднує незламне прагнення бути державою, бути вільною Україною — за змістом і сенсом. Нас об’єднує дух вільного українського народу. Все інше другорядне. Якщо це зрозуміємо — переможемо.

Наш ворог чекає на наші помилки, по суті це його єдиний шанс у цій війні проти нашого існування. Тому наш єдиний шанс буття України — бути народом разом у боротьбі зі смертельним ворогом.

Щодо подальших подій мої прогнози, які я надавав кілька місяців тому на шпальтах “Слова Просвіти”, не змінились. Зараз лаконічно про головне: квітень-початок наступальних дій ЗСУ. Червень-липень — широкий визвольний наступ.

Шануймося, український народі, бо ми того варті!

Слава ЗСУ! Слава Україні!

Закінчення.
Початок на стор. 1

Заповіти Шевченкового Слова

що має “безмежну дружбу” з росією, відмовившись критикувати ерефію за вторгнення в Україну, навіть не називаючи це вторгненням. Отакої. Існує також й інший напрям промосковської політики, що проникла навіть у євроатлантичне середовище. Адже та ж офіційна Угорщина вперто обстоює сторону москви, починаючи з блокування усіх євроатлантичних устремлень України. На боці агресора орбанівський Будапешт виступає і щодо (не)вступу Фінляндії та Швеції до НАТО, безперервно відкладаючи процес ратифікації (єдина країна ЄС) ще з липня 2022 року, лякаючи загостренням відносин Європи з росією.

Фаза нинішньої гаряче-холодної війни досягла піку за масштабами варварства, цинізму й людиновбивства. Бо навіть найбільш чутливі точки “холодної війни” (російської агресії) – Угорщина-1956; Чехословаччина-1968; Афганістан-1983; Придністров'я – 1992-93; Абхазія – 1992-93; Чечня – 1994-96; 1999-2009; Грузія-2008; Сирія – 2011-23 – є непорівнянними з повномасштабною війною проти України в 2022-23 рр. Одна тільки 14-мільйонна міграція українських біженців засвідчує про небачений вандалізм “цивілізації” ХХІ століття, яка перебуває на межі краху.

Гуманістична модель, що вибудовувалася століттями народами та їхніми визначними духовними будителями, викинуто на узбіччя. “Відповідальність за все живе”, як і та універсальна чеснота суспільної свідомості, що “людина є найвищою цінністю” і найдорожчим капіталом, перетворилася на фікцію й порожню фразу для зайд, гвалтівників, дитиновбивців із московського оркостану. І це найбільше зло (рашизм) сучасності існуватиме, очевидно, допоки не наступить крах, загибель недоімперії. Протистояти і перемагати цю вселенську потвору в образі нинішнього путлерівського каганату можна тільки спільними надзусиллями демократичного світу, створивши постійну антикремлівську коаліцію, реалізуючи надзвичайно сильну безпекову політику. Бо з таким диявольським створінням, яким є нинішня “глибинний” народ та його бункерні вилупки, можна вести “перемовини” тільки мечем, оскільки для них існує лише аргумент сили. Як сказав у Святому Письмі: “А найбільш над усе візьміть щита віри, яким зможете погасити всі огненні стріли лукавого. Візьміть і шолома спасіння, і меча духовного...”. А ще мусить бути сила Духу і згуртованість Нації, які можна зрозуміти лише єдиними цінностями, ідеалами, що притаманні Українському народу, коли животворить національна ідея, вібує свободою, національною культурою, рідною мовою, невгасимою пам'яттю, традицією і непохитною вірою української душі. Найбільш сильно, промовисто й життєствердно про цю духовну зброю українства сказав генерал Валерій Залужний: “Ми кров'ю пишемо слова рідною мовою”. І в цьому найвищий сенс розуміння нашої боротьби за волю й суверенність.

Адже лише захищена, збережена, зрослена українська Ідентичність є надійним оберегом найдорожчого національного скарбу – Державності. У цьому лаконічному вислові відчутний гарт пророчого Шевченкового Слова, що кличе народ торувати шлях свого буття і волі народоловством, ріднокультурністю та історичною правдою, пізнаючи “себе”, “чії сини” ми є. Шевченко добре розумів цінність знань і цінностей своєї минувшини, без яких у народі не зостанеться ні гордості, ні вольності, ні єдності, ні “доброї слави, / Слави України”.

Стає дуже прикро, коли у період війни, яка вирішує гамлетівську дилему “Бути чи не бути”, високими чиновниками, що “По-московській так і ріжуть”, викидається на узбіччя “Історія України”, українська література, національна культура. Ігноруються найбільш націєвірні дисципліни. У той же час путін створює (з 2014 року) раду при президенті росії з питання захисту (!) російської мови, а найкращі

“уми” переписують укроті історію московії та Криму, де відсутня Україна, а їхня воєнна стратегія гарчить на весь світ, що там, де звучить російська мова, – там расеея.

Адже ця страшна війна чиниться саме за Людину, її Душу, Ідентичність. А нас оці доморощені “П'явки! п'явки!” (за Шевченком) всіляко намагаються обеззброювати, волаючи, що Історію України треба вчити в сім'ї, родині, а не в школах та університетах, не сказавши, а хто і де навчатиме тих же батьків ріднокультурності та рідномовності. Цікаво, а як би відреагував на це видатний український педагог К. Ушинський, ювілей якого скромно відзначили нещодавно. Адже він уже тоді стверджував: “В Європі немає жодного найменшого народу, який би не пишався своєю національністю... Тому слід залучити підрастаючі покоління до історичної культури народу, його мови, його історичних традицій... Допоки ми не знаємо своєї Батьківщини, доти будемо бідні й відсталі”.

Тож “Камо грядеши”, Україно? І чому москальський язик – мова окупанта – продовжує дедалі більше поширюватися, як чума, в українському суспільному просторі? Чому попри рішення двох Конституційних Судів України скрізь і всюди новоспечені колісниченки-ківалови духовно продовжують убивати українців? Чому Україна, її історія не стала в освітньому, культурному, інформаційному середовищі найвищою цінністю? Невже з такими поводириями прамцуємо в ту Європу, де питання історичної, національної культури, рідної мови та двох іноземних є культурними дисциплінами? Знаймо, що освіченість, культура читання (про що недавно так голосно став “опікуватися” Мінкульт України) має формуватися не на такій купці базі, коли в усі довоєнні роки в Україні видавалося лише 0,3-0,5 книги на душу населення (разом з підручниками), а в Європі – 10-12 книг. Очевидно, що авантюристам все-таки не властяться, на щастя, зреалізувати їхній фальшивий “ідеал” – нечитання людини з гаджетом у руках. Оскільки неосвіченість – основа для бідності. Мусимо шукати резерви для свого зросту, бо за що тоді воюємо? Хоча за всю ту справжню зброю, яку так по-зłodійськи розпродувала всі роки влада України (роззброючись!), можна було б і весь 8-мільярдний світ безперестану забезпечувати книгами.

Тому “Не дуріте самі себе” – звернення до суших і майбутніх поколінь українців, щоби історичною правдою ними проганялися “всі неправди”, щоби знали та “розпитували / Мучеників, кого, коли / За що розпитували!”. Бо лише в одній антиімперській, антимосковській поемі-комедії “Сон” закладено стільки правдивої “аналітики”, пророцтва майбутнього України, що їх би вистачило на багато “хитро-мудрих” досліджень різномасштабних та гучно-звучних сучасних політичних інститутів, державних стратегічних центрів. Адже, за словами Івана Франка, в ній міститься сама Божа істина про “се велике оскарження темного царства”, яке для всіх “мертвих, живих і ненароджених” українців (і не тільки!) показує сатанинську сутність здичавілої

московщини. Побратим Шевченка по Кирило-Методієвському братстві М. Костомаров стверджував: “цар московський усе рівно, що ІДОЛ і МУЧИТЕЛЬ”. І цей україноненависницький, агресивний деспотизм ні на йоту не змінився впродовж століть. Ніякі приправи удаваного лібералізму, соцдемократизму та гундівського “православництва” не додали до отруйного царсько-сталінсько-путінського меню чогось істинно-живильного, бо й самі є смертельною отрутою. За всі часи і віки ніяка еволюція не вплинула на нутро застиглої москвини, залишившись незмінним, починаючи від кривавих епох іванушко-грозних, петрів-катерин, лєніних-сталіних і до путлерівських нацистів. А ті рідкісні екземпляри, що вдавали (-ють) із себе ліберастів, були просякнуті тим же самим імперським смородом. Згадаймо хоча б “вождя” лютневої (1917 р.) російської революції, соціал-демократа керенського, який і через 30 років не переставав повторювати заклання московського шаманізму – “ліпше тиран, ніж розподіл нашої імперії”. Оця хвороба імперськості позбавляє “глибинний народ” шансу стати людьми. А лише злими й кривавими збоченцями. Тому й нині упродовж дев'яти років війни, в години смертельного двобою України із кремлівським молохом ледь чутними є скигління московських “демократичних” імперців.

Якось соромливо намагається з кремлівської буцегарні саморецензувати себе Навальний, переставляючи український Крим уже в інший закуток тоталітарного “бутерброду”, а “наші” скороспілки-політики ніяк не вгамуються, щоби такі виригнути “нового” демократа-миротворця (переговорника?) в образі російського мільярдера абрамовича (опального не для путіна, але токсичного для США!). Оця вся московська емігрантська й внутрішня “опозиція”, оці люблячі сини “матушки-расееї” та “наші” політикани безустану намагалися (-ються) нав'язувати українцю облудними лжефразами та напівправдою міфи про “хароших рузкків”, яких аж ніяк не помітно на видноколі. Хіба що на рівні проплачених москворотих блогерів та “аналітиків”, які по вінця засмітили кацапшиною наш національний інформаційний простір. Але пам'ятаймо народну мудрість: “Як москаль каже сухо, то вилазь по вуха!”. Такою є ця фарисейська реальність. “Так, мов я читаю, – писав Шевченко, – Історію України. / Стою, замираю...”.

Отож Шевченко “не вір москалеві” пробують, причому в усі часи, затерти більш нейтральними, аморфними сентенціями, пропонуючи “ставок, млинок, вишневенький садок” і ще трохи “хрущів”, не читаючи й недочитуючи Поета, не відчуваючи його глибинного чуття і слова про дух Свободи і людської Гідності українців, усіх народів, де “Чурек і сакаля – все твоє, / Воно не прошене, не дане”... Хіба колись “братання”, загравання, “єднання” з москвом приносило бажаний результат? Ні. Лише уготовану бездержавність, національну “німоту” упокореність, безпам'ятство, витолочені народну культуру, історію, національну педагогіку, природо-відповідну систему виховання. А тому тільки сила єдності, відвага і свята віра українців у свою національну правоту відвоює в москаля те, що ним вкрадено, а нам дано Богом.

Шевченків світогляд і пророчий голос щодо будучини України, високі ідеали українськості, боротьби за волю й правду стали дороговказом Свободи незалежно від змін політичних режимів. Бо “там, де не культивується сила духу і віри, сийво Гори, мужність боротьби і стоїцизм морального опору”, – стверджував відомий український дисидент, просвітник і шевченколюб Є. Сверстюк, – там веєтує слабкість, боягузтво, самозневага”.

Утвердження життєтворчих ідеалів Тараса Шевченка для українців, сучасне його “прочитання” у ХХІ столітті є однією з найбільших суспільних затребуваностей у

теперішніх умовах екзистенційної війни. Оскільки він і є саме тією знаковою Особистістю, яка навчає, переучує, виховує, консолідує Народ і Державу. Усі сегменти життєдіяльності просякнуті Шевченковими словом, думою, пересторогою і заповідями. Література, історія, педагогіка, музеєзнавство, політика, мистецтво, право, філософія потребують сутнісного доосмислення життєвих істин та реальностей, особливо в часи історичних тектонічних розломів національного буття українства. І ті митці, науковці, державні діячі і політики, які з різних причин намагаються обхотити гострі кутки творів Поета, стають, як правило, “здрібнілими”, злими і німими в спілкуванні з народом. У такій ролі вони ніколи не будуть здатними зорієнтуватися у координатах свого місця і місії, оскільки ілюзією є те, що можна творити щось путяще, зігнувши Шевченкову правду.

Щоразу, рано чи пізно, здійснюється справедливе торжество істини – таких людей (“митців, творців і купців”), завжди огортає атмосфера народного, культурного, наукового небуття і забуття. Вони для свого і майбутніх поколінь перетворюються в “ніщо”, бо стали “молитися чужим богам”. Як писав у “Рідній мові” Сидір Воробкевич: “Свої його (такіх) цураються, / В хату не пускають, / А чужій, як заразу, / Чужому обминають”. Справді, такий стан душі, загарбаної чужими цінностями, традиціями, ідеалами, веде людину в “нікуди”, оскільки шлях цей не тільки є непродуктивним, але й соромним. Відшукування причин такої непристойної життєвої ходи може привести лише до себе самого. І тоді лише на “себе” варто поклати спокуту, згадуючи (якщо в силах) прозрінне Шевченкове слово: “Бо на душу мою встали / Сильній чужій, / Не зрять Бога над собою, / Не знають, що діють”.

Отже, мусимо невпинно “йти” до Шевченка, щоби не збиватися на манівці, щоби він торкнувся громадянського сумління і в Людині “заговорила” гідність, національне почуття, моральність, українськість. І чим Кобзар настійливіше стукатиме у двері кожної суспільної одиниці, тим міцнішим, згуртованішим ставатиме національний організм, сильніше вироблятиметься імунітет державі і народу, обєрігаючи їх від новітніх загроз і викликів. Здається, допоки існуватиме жорстокий, несправедливий і покривджений світ, Шевченкова муза звучатиме своєю гострою актуальністю для людей, націй і держав. Як влучно зазначив Павло Мовчан: “Доти, доки буде хоч один скривджений у світі, поезія Шевченка не втратить своєї значимості, своєї ваги і своєї актуальності. А оскільки скривджені будуть завжди, то і його слово всесчасне”.

Справді, його можна характеризувати як людинолюб, знакового представника європейського екзистенціалізму. Адже немає для Шевченкового Слова географічних, історичних, національно-культурних меж у стверженні ним гуманістичного принципу стосовно “себе” та “іншого”. На вшанування Поета Духу у світі встановлено 1167 пам'ятників, зокрема, в 44 іноземних країнах; твори Кобзаря перекладені 150 мовами. Однак найголовніша данина шани Поету за Його Заповіт спраглим до Волі: “Борітеся – поборете, / Вам Бог помагає!”

Саме таким вікопомним закликком Шевченко надихає силою людей у боротьбі за свободу й справедливість, осуджуючи право імперій та імперців на поневолення й нищення народів. Бо лише за людьми стоїть правда і право на подароване Богом буття. Великий ідеал для всіх часів і народів. Сьогодні Шевченкові Заповіти є могутньою зброєю Українського Воїна, вони затребувані в школах, університетах і музеях, у церквах і в родинах, скрізь і для всіх. Вони затребувані сьогоденням і нашою будучиною, бо в них нуртує спрага Свободи Великого Українського Народу.

Георгій ФІЛІПЧУК

В'ячеслав ГНАТЮК

Нещодавня ухвала академічної конференції Києво-Могилянки про заборону студентам, викладачам та співробітникам закладу спілкуватися російською мовою в стінах університету — своєчасна й патріотична, особливо з огляду на розпочату російською криваву повномасштабну війну проти нашого народу. Це ще одна вичавлена з себе крапля московського раба на тернистому шляху українців до питомої національної ідентичності, до високої національної честі й гідності.

Символічно, що таку заборону було накладено у вищому навчальному закладі — установі, де плекається найосвіченіша верства нації, її еліта, призначення якої — нести науку в суспільство, вести його за собою. Тому важливо, щоб саме в середовищі студентів і працівників цих вогнищ науки й культури панувала висока національна самосвідомість, повага до себе й до свого коріння.

Десять років тому автор цих рядків, працюючи викладачем у Національному університеті “Львівська політехніка”, дізнався, що декілька доцентів і професорів кафедри філософії постійно спілкуються між собою російською в приміщенні кафедри. Така виклична й зухвала поведінка колишніх викладачів “наукового комунізму” і “марксистсько-ленінської філософії” обурила ме-

Кожен навчальний заклад — територія української мови

не, і я зніщював розгляд цього питання на черговому засіданні правління Товариства “Просвіта” університету. Просвітяни погодились зі мною, що у державному виші, та ще в такому, де свого часу навчалися провідники нації Степан Бандера й Роман Шухевич, має панувати державна мова не тільки на заняттях, а й загалом на території ВНЗ. Відбулася відповідна розмова з керівництвом Інституту гуманітарних і соціальних наук, до якого належала кафедра філософії, і російської мови стало не чути на цій кафедрі.

Отже, як показують ці приклади, в інститутах й університетах можна досить легко створити всуціль українськомовну атмосферу, була б на це воля начальства та принципівості національно свідомих членів колективу. Нетерпимість до мови агресора й окупанта має стати повсюдною в усіх закладах освіти, починаючи від дитячого садка й до університету. Кожен із цих закладів повинен стати територією української мови.

Добре, що такою територією стає один із найпрестижніших вишів нашої країни — Києво-Могилянська академія, яку очолює ректор Сергій Квіт. Погано те, що такою територією не стали за понад 30 років незалежної України всі школи, дитсадки й ВНЗ України, зокрема в той період, коли професор С. Квіт був міністром освіти й науки України. Від теперішнього очільника міністерства пана Шкарлета, колишнього “регіонала”, загрузлого в плагіатських скандалах, годі сподіватися такої принципової позиції. Не маю навіть певності, що в університеті “Чернігівська політехніка”, де до своєї міністерської посади працював ректором п. Шкарлет, усі викладачі ведуть заняття державною мовою, як то-

го вимагає Закон про освіту. Не впевнений також у тому, що й в Одеській юридичній академії, очолюваній відомим Ківаловим, викладачі й студенти стовідсотково дотримуються режиму навчання державною мовою, не говорячи вже про системну боротьбу із російськомовним спілкуванням у цих навчальних закладах.

Натомість забезпечення суцільного панування української мови саме в університетах й інститутах цілої країни здатне суттєво вплинути на рівень володіння й користування державною мовою на нижчих рівнях освіти — у середній школі й у дошкільних установах. Адже завдяки такому шляхетному прагненню переважної більшості батьків України дати своїм чадам саме вищу освіту (що, до речі, не характерне для т. зв. цивілізованого світу), вони (батьки) вимагатимуть від педагогів високоякісного навчання дітей української мови, інтенсивно українизуватимуться й самі разом з дітьми, а отже, швидше заговорить рідною мовою вся наша країна.

На системний контроль щодо функціонування державної мови в навчальних закладах України всіх рівнів, і особливо університетів, мало б бути спрямовано й діяльність Офісу мовного омбудсмена.

А роботи тут — для нього й для Міносвіти та його підрозділів на місцях — непочатий край. Адже все ще трапляються мерзенні випадки, коли деякі “педагоги” зухвало й демонстративно порушують вимоги Закону про обов’язкове викладання навчальних дисциплін державною мовою та ще й вступають у конфлікти на цьому ґрунті з патріотично налаштованими учнями й студентами. Зрозуміло, що таких затятих русофі-

лів потрібно викорчувувати з системи української освіти.

Друга серйозна проблема з педагогічними кадрами в Україні — це погане володіння українською мовою, дебелий суржик, яким вони проводять заняття й спілкуються в навчальних закладах. Цю проблему розв’язати набагато важче, ніж попередню, бо це — тисячі людей, здебільшого лояльних до України, але малоосвічених саме в мовному плані. Як виправити ситуацію? Як навчити їх гарної, грамотної літературної мови, щоб і учні, і їхні батьки вчилися від них висловлюватися правильно й красиво?

Безперечно, розв’язок цього завдання не буде швидким, але до роботи над мовними помилками педагогів треба братися вже зараз, негайно. Організаційно очолити її має Міносвіти, розробивши методичні рекомендації й передбачивши форми й засоби навчання вчителів норм літературної мови. Безпосередньо в колективах вчителів-філологів мають проводитися заняття з колегами на основі вправ і тестів, розроблених за численними посібниками, яких чимало з’являється останнім часом на книжковому ринку України (зокрема, рекомендую популярну книжку львівської мовознавиці Г. Сербенської “Антисуржик”, що вийшла кількома виданнями).

Рівень культури мовлення педагога повинен враховуватися й при атестаціях на професійні звання, призначенні на посади тощо.

Окремо тут хотілося б виділити таку проблему, як називання педагогами українських дітей, підлітків, юнацтво (а також самих себе та інших людей) російськими зменшувально-пестливими іменами: Ваня, Вася, Маша, Наташа тощо. Ця біда настільки закорінена в українському суспільстві і в одному з його сег-

ментів — системі освіти, що, здається, тут годі щось зробити.

Однак, як кажуть, крапля точить камінь, і при системному, делікатному й наполегливому пояснюванні — батькам малих дітей, а підліткам і юнакам — і особисто, що називатися так — неграмотно й ненапатріотично, можна поступово виправити ситуацію й тут.

Ще один елемент дерусифікації спілкування учнівської та студентської молоді, а також суспільства загалом, — це постійне вживання кличного відмінка у спілкуванні, який є виразним маркером відмінності української мови від російської.

Також керівництву навчальних закладів, свідомим педагогам, особливо у великих містах Сходу, Півдня та столиці слід викорінювати погану “традицію” советських часів, коли на уроках учителі говорять сляк-так українською, а на перервах, в учительській — на звичному “общепонятном”. Тут усе залежить від свідомості й волі керівників. Їм достатньо раз заборонити таке неподобство, і вчителі вже начуваються та проти волі керівників не підуть, бо пам’ятають про свої матеріальні вигоди: погодинне навантаження, атестації тощо. Отже, якщо вчителі використовують українську мову лише на уроках, — там не на місці керівник, і районний відділ освіти мав би провести з ним відповідну роботу.

Окреслені вище заходи, що їх загалом неважко організувати й провести, відчутно посприяли б зміцненню позицій української мови не тільки в закладах освіти, які стали б справжньою Територією української мови, а й у суспільстві загалом. Потрібно небагато: національно-свідомий уряд і таке ж керівництво навчальних закладів.

Денис жив Україною

У Навчально-науковому інституті філології відбувся захід “Університетські скрижалі пам’яті: Денис Антіпов “жив Україною і був утіленням нашої країни”.

фотовиставка “Війна рф з українською освітою”.

Експозиція демонструє наслідки ракетної атаки, через яку був пошкоджений корпус Інституту: повилітали вікна (близько 400!), уламки ракети понівечили двері кафедр, стіни, стелю, меблі в інституті. Серед пошкоджених аудиторій був і Центр корейської мови та літератури імені Дениса Антіпова, якому дісталася сповна, бо його вікна виходять на Володимирську вулицю, куди прилетіла ракета.

Після огляду фотовиставки всі пройшли до відремонтованого Центру корейської мови і літератури імені Дениса Антіпова, де вшанували хвилиною мовчання загиблого, переглянули відео про нього. На пам’ятну зустріч прийшли батьки Дениса — Марія та Геннадій Антіпови, рідні, друзі, побратими, колеги, студенти, однокурсники. У душевній і теплій атмосфері згадували патріота, який жив Україною і був утіленням нашої країни.

“Важко казати про Дениса в минулому часі з дієсловом “був”... Він є. У слові кожного з нас... Не віряться, що фізично він не з нами”, — зауважив Володимир Бугров.

“Живемо у складний, трижовний, військовий час. Тому наші зустрічі, на жаль, позначені все більше і більше смутком і печалю. Зорова пам’ять вертає Дениса Антіпова, нашого колегу, викла-

дача, усміненого, стрункого, непохитної сили волі... Для нього, як і для більшості українців, як писав Юрій Липа: “Найголовніший меридіан світу проходить через Україну”. Тому він одним із перших пішов на війну з російським окупантом. Ми зворушені благородним вчинком батьків Дениса — пані Марії і пана Геннадія, які матеріалізували любов до сина через запровадження стипендії кращим десятиєм студентам-корейцям нашого Інституту. Аби таким чином ті продовжували справу Дениса, нашого колеги. Велика шана і дяка родині Антіпових. Сьогодні, на жаль, мартиролог пам’яті бойової слави Інституту філології, де розміщені захисники нашої країни, поповнюється новими іменами. Нещо-

давно ми оплакували загиблого студента-германіста Андрія Лісяка. Йому б ще жить і жить... А він загинув на війні з віковичним ворогом. Тому сьогодні з новою силою звучить, як заклик до прийдешніх: “...Молися, сину! За Україну Його замучили колись”. Ми пишаємося своїми героями, колегами, викладачами і студентами”, — сказав директор Навчально-наукового інституту філології Григорій Семенюк на організованій пам’ятній зустрічі.

“Вклоняємося світлій пам’яті Дениса. Ми перебуваємо з ним в однакових ціннісних орієнтирах. Він був справжнім, що відчувалося в погляді. Уміння розмежувати добро і зло — про Дениса. Компроміс не для нього, бо жив правдиво і щиро. Любов до світу, до людей, до всього живого, до України... Боротьба за Україну забрала його особисте життя. Він поклав усе на вівтар заради нашого майбутнього... Тому Центр без перебільшення можна вважати його локусом. Він незнищений, як і Україна, бо після ракетного

уламку іменну аудиторію оновлено, тут Денис із нами, досі навчає і виховує нове покоління студентів...”, — висловилася волонтерка, завідувачка кафедри фольклористики Олеся Наумовська.

Спогадами про Дениса Антіпова поділилися професор історичного факультету, заступник голови Ради ветеранів КНУ В’ячеслав Мордвінцев; практичний психолог УФМЛ, учасник бойових дій, капітан ЗСУ Олександр Ткаченко; завідувачка кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Наталя Ісаєва; директорка іменного Центру Оксана Кіндзибала, однокурсники, студенти. Кожен, хто брав слово до виступу, дякували батькам — Марії та Геннадію Антіповим за сина. У кожному спогаді оживав багатогранний патріот Денис Антіпов, блискучий знавець іноземних мов, бізнесмен, принциповий активіст, борець за українську мову.

Нагадаємо, що в Навчально-науковому інституті філології найменовано Центр корейської мови та літератури імені Дениса Антіпова, запроваджено іменну стипендію для десятиох студентів-корейців, на честь захисника висаджено бук у садочку Інституту, а в Університеті — створено сторінку про Дениса у Віртуальному меморіалі пам’яті полеглих шевченківців, а також експозицію у Музеї Університету.

“Хотілося б, щоб таких експозицій взагалі не було. Але якщо вже так склалося, то вшанування полеглих на цій страшній війні потрібне в будь-якій формі, бо це наш біль і наша історія”, — підсумував подію Володимир Бугров.

Олександра КАСЬЯНОВА
Фото Сергія ТЕРЕЩЕНКА

Завдяки культурному центру “Український Дім” (Ukrainian House) у Вашингтоні відкрито фотовиставку “Стежками Тараса. Від Качанівки до Вашингтону”. Автором художніх робіт є відомий ентузіаст, власник “Соколиного хутора”, що біля знаменитої Качанівки, Микола Череп.

Він розповідає: “Виставка – це 62 фотокартини (світлини 2007–2021 років), у центрі уваги яких виступає монументальна ар-

Качанівка нагадує Білий дім...

хітектура та незабутні пейзажі мальовничого парку садиби XVIII – поч. XX ст. “Качанівка” (Чернігівська обл.), поряд з якою мені неймовірно пощастило жити”.

Завдяки гармонії парку, вишуканості архітектури, щедрості та гостинності господарів, унікальна Качанівка майже 100 років була осередком культури і просвіти, місцем тяжіння та творчого натхнення для ху-

дожників, композиторів, істориків, письменників, науковців тощо. Одним із найшановніших гостей був Тарас Шевченко, який, за історичними фактами, відвідав Качанівку щонайменше чотирі рази.

З 1981 року Качанівка – Національний історико-культурний заповідник, територія якого займає 560 га. Кожен гість, незважаючи на те,

вперше він тут чи всотє, відкриває для себе нові сторінки історії України та відчуває цілющу силу чарівної української природи. Особливо контрастною є Качанівка для тих, хто приїздить із великих міст, адже тут зупиняється час, відпочиває тіло й душа, приходять відповіді на життєві запитання.

“Через свої фототвори, – каже Микола Череп, – я маю на меті познайомити громадян та гостей США, які всіляко підтримують українців в цей надскладний

МІКЗ КАЧАНІВКА

Альбом в Галереї Микола Череп

для нашої країни час, з історико-культурною спадщиною України, показати унікальність одного з найкращих зразків садово-паркового мистецтва – Качанівський парк. Я безмежно люблю це місце, тож ця любов і тепло ви не-

одмінно відчуєте, побачивши свою картину...”

Зароблені на виставці кошти будуть спрямовані на проект “Незламні” – це програма протезування та реабілітації українських дітей, які постраждали від російської агресії.

Василь ЧЕПУРНИЙ,
Чернігівська обл.
Фото Миколи ЧЕРЕПА

Сергій ЛАЩЕНКО

Нові лицарі України. Як козак “Джміль” рятував побратимів (Із серії “Українські козаки 21-го століття”)

З кінця 2015 року я почав збирати до окремої папки фотознімки бійців АТО, які на передовій відростили собі козацькі оселедці. Виявляється, це не поодинокі випадки. А коли до оселедця та розкішних чорних вусів додати ще вишиванку та бандуру? Уявіть собі – і таке траплялося! А коли ще й кулемет та гранатомет поряд? Одним словом, на знімках виходило героїчно та колоритно.

Що ж за цим стоїть – любов певної частини українців до театральних ефектів? А, може, це закономірний порух козацької душі? Коли на теперішніх захисників України дивляться з небес душі загиблих козаків-характерників, то дехто цей погляд таки відчуває... А відтак підсвідомо підлаштовується під військову моду наших воєнних предків. Все це сигналізує про внутрішні зміни, які відбуваються з учасниками російсько-української війни. Особливо, якщо людина і раніше була україноцентричною. Причому, що цікаво, ця україноцентричність абсолютно не залежить від регіону.

Так, Олександр Шипілов народився в селі Широкому під Сімферополем, тобто був кримчанином за місцем народження. У 9-річному віці він із родиною переїхав на Луганщину – батьківщину матері. Це не Волинь і не Галичина, навпаки – близько до Росії. У відповідному віці Сашко відслужив строкову, потім закінчив Казанське військово-танкове училище. У 1990-му отримав погони лейтенанта, був направлений у танковий полк, що базувався в Білгород-Дністровському. Там застав розвал СРСР. Там же Олександр одним із перших прийняв присягу на вірність Україні.

Чому кримчанин з російським прізвищем приймає присягу одним із перших? Очевидно, давалося взнаки щось внутрішнє, героїчно-козацьке, принаймні, по лінії матері. Тут варто процитувати самого “Козака Росомаху” – так інколи підписувався, спілкуючись із друзями, підполковник танкових військ Олександр Шипілов. Тож послухайте його розповідь про буремні події 2014 року: “Коли в моєму рідному Криму запахло несокоєм, я зрозумів, що моє місце в армії. У військкоматі відповіли, що на старших офіцерів рознарядки немає. Почув по телевізору, що в Києві формується добровольчий батальйон “Донбас”. Того ж дня увечері поїздом вирушив до столиці. У Нових Петрівцях, де формувалася підрозділ, нас зібралась велика кількість. Жили в дірвях

і чорних наметах, але настрої були піднесені, все повітря було насичене високим патріотизмом...”

Ось вам і пояснення. Дух “орлиного гнізда”, своєрідної козацької фортеці був вирішальним для об’єднання однодумців. Пишучи про феномен козацького духу, не може не згадати іншого кримчанина – Володимира Гаврилюка. Познайомилися ми з ним випадково – саме через те, що Володя спілкувався на Ялтинській набережній гарною українською мовою. Таким патріотом, досить рідкісним в умовах Кримського півострова, я не міг не зацікавитися. Молодий хлопець торгував якимись сувенірами, але не вважав, що заради успіху в цій справі треба було поступатися рідною мовою. Виявилося, що коли є відповідний настрій і воля, то за такої постановки питання кількість невдоволених українською мовою загалом невелика. Від деякого я тоді почув зауваження на кшталт: “А ви не могли б говорити по-роски?” Володимир за потреби перекладав якимсь словом чи два москвичу або мешканцю Нижнього Тагіла, але цілковито мовних позицій не здавав. На приїжджих туристів впливала доброта Володимира, його неповторний шарм. Кримчани ж, які українську в основному розуміли, навіть могли сказати кілька фраз державною. Адже до світлого люди підсвідомо тягнуться, а Володя був світлим. Від нього я почув і про такий випадок.

Якось у Севастополі (а він пробував торгувати і там) до нього підійшов, а потім ще довго прислухався, якийсь немолодий севастопольць. Постоявши і переконавшись, що Володя розмовляє винятково українською,

він запитав, чи не з Західної України той приїхав. Володимир відповів: “Ні, з Ялти”. “И там теж говоришь только по-українски?”. “Звісно, в Ялті теж”. Тоді севастопольць зняв зі своєї руки дорогий годинник і протягнув Гаврилюку: “Если бы все украинцы были такими, как ты, – крымчане были бы не против Украины!” Звідси можна зробити висновок, що той севастопольць був, скоріш за все, прихильником “русского мира”. Інакше звідки він узяв, що кримчани проти України? Більше половини явраз були широкі “за”. Але в деяких середовищах існували свої стереотипи. Але навіть таких зомбованих цілковито роззброювало гармонійне поєднання козацької шляхетності і твердості.

Згодом я зустрів Володю на столичних барикадах. Він завжди був у перших рядах повстанців. Збереглося фото, де кримчанин допомагає незнайомій білорусці прибирати сміття біля наметового містечка. Акцентую на національності свідомої молодій жінки, бо й вона її підкреслювала. Казала, що тепер саме в Україні вирішується доля її рідної Білорусі. А ще Володя пропагував серед мітингарів єдину на півострові україномовну “Кримську світлицю”. Теж є фотокадр. Отже, його інтеграція в українське життя Криму не обмежувалась використанням мови на Ялтинській набережній. Вона була набагато глибшою! Збереглося його спільне “майданівське” фото з донецьким поетом, який свої вірші підписував літературним псевдонімом “Микола Джміль”. Пізніше під позивним “Джміль” побратими знали вже самого Володю Гаврилюка, коли він воював на Луганщині. Хтозна, може, на ви-

бір позивного вплинула та давня зустріч на столичному Майдані? Принаймні, це одна з моїх робочих версій.

Зрозуміло, що після анексії Криму Володя не міг залишатися в умовах окупації. Переїхав на Вінниччину, звідки його родові коріння. Після закінчення своєї місії на Луганщині він пішов працювати в патрульну поліцію Вінниці. Збереглося відео тих часів, де він уже з оселедцем. Що то значить – результат Революції Гідності! Хіба в Росії можна було уявити такі “вольності” стосовно зовнішнього вигляду поліцейського? Але найціннішим є те, що Володимир сказав тоді на камеру: “Почув про набір в поліцію і вирішив спробувати. Було розуміння, що потрібно щось кардинально змінювати. Не може бути держави без правоохоронної системи! І від нас залежить, якою вона буде. Я не зможу стати міністром, але якусь маленьку свою часточку в загальну справу зможу внести...” Коли я дізнався, що Володя працює в патрульній поліції – душа моя співала і раділа! Бо усвідомлював, що такий поліцейський буде зігрівати і освітлювати все навколо себе! І справді, відгукі людей про Гаврилюка були якнайкращі.

Прикро, що божевільні наміри кремлівського карлика вплинули на долю всієї України. І Володимир Гаврилюк, якому б жити і жити, рости дітям, радувати друзів чудовою грою на гітарі та бандурі, 24 лютого 2022 року пішов воювати. Приголомшливою була звістка про його героїчну смерть напередодні нового 2023

року. Допмагаючи здійснювати евакуацію пораненого побратима, він хоробро, по-козацьки, пішов назустріч оркам, поливаючи їх свинцем зі свого автомата. Може, якби десь заліг, переповзав від дерева до дерева, то й залишився б живим. Але “Джміль” був справжнім українським лицарем, який волів діяти, як князь Святослав. Просто “Іду на ви!” – і жодних напівтонів. Головне, щоб вся увага окупантів була звернута саме на нього... Щоб друзі, скориставшись подарованими хвилинами, встигли винести побратима з поля бою.

Прес-секретар патрульної поліції Вінниці Тетяна Плахотнюк пізніше напише рядки такі рядки: “Клята війна забрала життя ще одного справжнього патріота. Вова Гаврилюк був дуже гарною людиною, я безмежно його поважала. За його погляди на життя, за його ширість, скромність, за відданість своїй країні, за простоту і спонтанність, за добре серце, за те, що він не соромився проявляти свою індивідуальність і відстоювати власну позицію. Багато хорошого можна ще про нього сказати. Я усвідомлюю, що він віддав своє життя за мене, за вас, за Україну. І це просто безцінно. Найширші співчуття його дружині та всім його рідним. Це невимовна втрата. На жаль, війна забирає найкращих...”

Додати можна лише одне: ми повинні думати, як компенсувати ці найдорожчі для суспільства втрати. Як допомогти рідним та друзям козака “Джмеля” не тільки пережити ці складні часи, але й виховати нових героїв.

Перемога на засадах справедливості ніколи не девальвується

Чому ідеї Сковороди актуальні сьогодні

У ніч проти 7 травня 2022 року російські терористи завдали ракетного удару по Національному літературно-меморіальному музею Григорія Сковороди на Харківщині. У пожежі, що охопила приміщення музею, вигоріло 280 кв. м, але зовнішні стіни будівлі та статуя поета, що стояла в одній з кімнат, вціліли. Як і прострілений у бронзове чоло та скроню пам'ятник Тарасові Шевченку в Бородянці під Києвом, статуя філософа в селі Сковородинівка на Харківщині стала символом війни рф з українською культурою та національною ідентичністю.

Після того, як світліни статуї Григорія Сковороди на тлі згарища, що залишилося від музею, облетіли світ, вкотре стало очевидним, що на цій війні воюють не тільки солдати й армії, а й національні символи та нарративи, до яких належать і Тарас Шевченко, і Григорій Сковорода, 300-річчя від дня народження якого Україна відзначала саме в 2022 році.

Війна рф проти української культури й історії промовисто показує, наскільки символи є важливими, як вони дратують окупантів і наскільки все українське не сприймається ними. Оскільки імперська логіка будується на викривленні минулого, то, безумовно, Григорій Сковорода, разом з іншими діячами, які уособлюють українську національну ідентичність, сприймається ними як ворог. Як солдат на культурному, історичному фронті.

Про Григорія Сковороду спілкуємося з доктором філософських наук, професором, провідним науковим співробітником Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України Віталієм Шевченком та доктором педагогічних наук, професором, ректором Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”, головою Подільського товариства ім. Г. Сковороди Михайлом Чайковським. Приводом для зустрічі стала книга поважних науковців “Феномен Григорія Сковороди і сквородиністика на позвах часу”, яка щойно вийшла друком з нагоди 300-річчя славетного українського філософа.

— Чи актуальні думки Сковороди для нашого сьогодення, зокрема, воєнного часу?

В. Ш.: — Сковорода можна назвати воїном духу. Це християнський мислитель, людина, яка вірою і правдою слідувала Божим обітницям. Його знамените “Світ ловив мене, та не спіймав” є найкращим підсумком його життя. Інша річ, що хотів того чи ні, Сковорода залишив у скарбниці вітчизняної духовної культури ті надбаня, спадщину, які неабияк можуть знадобитися будь-якій людині, незалежно від того, чи є вона християнином, чи просто цікавиться духовною культурою. Бо окрім того, що Сковорода був християнським мислителем, він правдою послуговувався і античною спадщиною, і набутками індо-буддійської цивілізації. Тобто він допомагає заглибити погляд на все і вся в духовній культурі в найпосутніших вимірах цього слова.

Сковорода — це ідеальний вираз українського національного духу, нашого субстанційного я. Він — частина нашого ества, горній вимір його. Але коли Сковороду допікали — пристань до визначеного стану — чи ти будеш окрасою церкви, чи на іншому служінні себе прославиш, він відповідав: “Якби я був хоч дрібку войовничої вдачі, то взяв би шаблю і пішов турка воювати”. Але його покликання, місія були іншими.

М. Ч.: — Сковорода — це справжнісінький образ воїна. Так, як він обстоював свою філософію, свої бачення, — так і ми

повинні поводитися в житті. Якщо ми українці, якщо мислимо себе українцями, українським народом, тут народилися предки наші, то ми мусимо це обороняти, щоб бути тими, ким ми є. А відповідно маємо розвивати країну і захищати її. Сковорода — воїн, усе його життя було захистом цінностей, які він декларував, пропагував і впроваджував. Якщо екстраполювати це на наше життя, то ми повинні не тільки декларувати національні почуття і гасла, а й практикувати їх.

Захист — це найкраща практика, що ми й показали рік тому — ніхто не вірив, ніхто не думав, а люд проявив дух українського народу — підсвідомо, масово. І бойовий дух привів до того, що всі песимістичні прогнози не справилися, а українці переконали світ, що Перемога обов'язково буде за нами. Ми вже принципово виграли, тому що дух проявився. І в цьому прямі паралелі зі Сковородою, з його боротьбою за своє. Як боровся він, так і ми маємо боротися за своє культурне й національне.

— Сковорода з козацького роду. Козак у той епоху був еталоном воїна. Що мислитель писав про козаків, як їх характеризував?

М. Ч.: — Сковорода справді народився в традиційній козацькій родині, виріс в Україні, вивчився, їздив по світу, постійно повертався в Україну, що свідчить про його високий патріотизм. І помирати повернувся до України, хоча мав можливість залишитися під Орлом, у свого друга.

Але Сковорода — людина Божа, посланник космосу в Україну. І він виконував набагато серйознішу місію — був матрицею українського духу. Він мало писав про своїх батьків, майже не згадував свого брата...

В. Ш.: — Сковорода був залюблений в український етнос, мав козацьку етногенну вдачу. І постійно шукав нагоди, щоб шанобливо висловитися про українців. І це підкреслювали навіть його недруги,

яких він за життя мав чимало. Один із перших дослідників життя і творчості Сковороди Александру Гижде, послуговуючись матеріалами, які до нас не дійшли, наводить тепер уже знаменитий вислів філософа: “Якщо ти француз, то французий, якщо ти німець, то німецький...”. І цей ряд він подовжив. Якби ми сьогодні поставили перед собою завдання знайти “формулу Сковороди”, то ці слова могли б бути печаттю його духу та матрицею мислення як на нинішній реалії.

М. Ч.: — Тобто будь справжнім. Якщо ти українець — будь українцем. Сковорода — це образ, символ свободи, він нікому не покоровився, окрім Бога, і все життя проніс свою свободу. А інший образ свободи — це козацтво. Між ними непряма, проте дуже потужна паралель, корінна єдність: у суті своїй, в духові. З одного боку, Сковорода — козацького роду, з іншого — божественного. І все це разом об'єдналося в ньому в духовну свободу.

— Найвідоміший філософський концепт Сковороди “Нерівна всім рівність”. Розкажіть про нього детальніше.

М. Ч.: — З одного боку, це демонстрація вищої божественної справедливості.

зультат: черги в військкомати, добровольчі формування, люди, які танки спиняють руками, які виходять без зброї проти окупантів, не відчуваючи страху. Це прояви духу. Бо ми правдиві в серці своєму, в духові, бо ми українці і не маємо іншого шляху. В цьому паралелі зі Сковородою: масовий вияв його заклик до духу.

А уявіть, якби всі читали Сковороду і намагалися жити за його “сродністю”? Порядку було би більше, адже на основних державних посадах завжди були б люди, які рівнем свідомості відповідають займаній посаді. І це ключові речі: ти здатний управляти військом — маєш успіх, і кожна дитина в школі скаже, що ти на своєму місці. І якби на кожній посаді так склалося — від Президента до найдрібнішого чиновника — ми були б прогресивною країною, ніхто б ніколи на нас не думав нападати. Це “сродність” Сковороди.

В. Ш.: — Це чудовий, феноменальний меседж філософа — “Сила духу незборима”. Ми чинимо опір значно дужчому за визначенням агресору, ворогу. Але ми нездоланні, незламні, поки ми в душі стоїмо. І поки ми огорнуті Божою любов'ю справедливості й добром. А ми сьогодні ніби в них купемося. Перемога, здобута любов'ю, або базована на засадах справедливості і добра, ніколи не девальвується. Вона назавжди, на віки.

— 9 березня — день народження Тараса Шевченка, ще одного нашого Генія і Пророка. Що спільне і що відмінне у Шевченка та Сковороди?

В. Ш.: — Звичайно, те, що Шевченко читав, “списував”, як він писав у своїй поезії, Сковороду ще змалечку, є прекрасним свідченням того, що феномен Сковороди, легенда про Сковороду пішла в народ і не оминула навіть маленького Тарасика, який у такий спосіб доторкнувся до нього. Інша річ, що сприйняття феномену Сковороди, в тому числі Шевченком, було неоднозначним. Одному з героїв твору Шевченка приписують непоштиві висловлювання про Сковороду та його життєву позицію...

М. Ч.: — Шевченко, найімовірніше, чув перекази про Сковороду. Він не читав творів філософа, може, якісь окремі. А перекази — це перекази. Люди не дуже добре розуміли спосіб життя Сковороди, простим людям він видавався диваком. І ця дивність обростала всеякими нісенітницями й ходила, як легенди, серед людей. Тому таке могло бути ставлення.

Але з іншого боку — знайдіть в Україні бодай одну відому людину будь-якого періоду, яка б не торкалася творчості Сковороди. Поет, прозаїк, політик, громадський діяч, кожна поважна творча людина — всі намагалися осмислити феномен Сковороди. І, пропускаючи його через власне серце, вони писали різні речі — це природньо. Але що ж то за феномен, що кожна людина до сьогодні намагається його осмислити? Вже сам цей факт говорить про глибину й висоту явища Григорія Сковороди насамперед в українській духовній культурі.

В. Ш.: — Микола Костомаров, коли хтось висловлювався непоштиво про Сковороду, ставав у його обороні та відзначав, що в світлиці чи не кожного українця є

портрети Шевченка та Сковороди, разом із Божими образами. Це найбільший вияв поваги. Адже це була Божа людина!

Я хотів би побажати кожному після блаженного відходу в інше життя, щоб про нього хоча б пам'ятали збереглася і говорили з пошанівкою. А тут ми маємо феномен, подиву гідний. Слава його ширше горами і долами, і давно переступила межі України. Пам'ятники йому стоять у різних країнах, Сковорода перекладається багатьма мовами та шанується як один із духовних світочів людства.

М. Ч.: – Після відходу Сковороди інтерес до нього не зменшується, а розширюється. За 300 років від дня народження і 200 літ скворородіани написані тисячі різних досліджень, точну кількість яких неможливо порахувати. Сім років тому, наприклад, була захищена докторська дисертація про Сковороду в Японії.

– Що таке щастя у Сковороди й у сучасного українця?

В. Ш.: – Іван Дзюба назвав Сковороду нашим першорозумом. І він об'єктивно є однією з найвизначніших постатей нашої національної культури. І з цього, вочевидь, треба виходити. А якщо ми ще колись побажаємо у Сковороди випозичити щастя, то це нам легко вдасться, бо він є одним із теоретиків теорії щастя.

Для того, щоб говорити про щастя в сквородинівському розумінні, треба відповісти на два запитання: хто я? звідкіля та навіщо? Оскільки людина – творіння Боже, то в неї й поклонання Боже. І вона має на всі сили старатися догоджати Господеві, служити Йому, а отже, працювати на самовдосконалення. І Сковорода прикладом власного життя явив таке служіння, зрозумівши, чим він мав займатися – осягненням істини буття.

М. Ч.: – Сковорода стверджує, що кожна людина не просто може, а зобов'язана бути щасливою. Вона народжується для щастя. Кожна людина має схильність до якогось виду діяльності і певну індивідуальну місію. Немає важливішого завдання в житті людини, як зрозуміти себе: до чого я маю найбільш схильності, що маю зробити в своєму конкретному житті. Людина може стати щасливою й успішною лише тоді, коли займається “сродною” працею, коли розуміє себе.

Кожна людина повинна реалізуватися – розкритися, як квітка, і дати плоди. Люди запрограмовані на різні види діяльності, щоб цілому суспільству була користь. Якби люди, бодай в основі своїй, тягнулися до цієї “сродності”, ми би мали колосальний прогрес у всіх сферах. Людина, яка живе по “сродності”, відчувається, немов риба в воді, як птах у небі. І це є щастям! Коли людина реалізується – вона завершує життя спокійно, бо вона виконала місію, реалізувала в собі свою природу, принесла користь родині, суспільству, державі і людству загалом.

– Якою ви бачите Перемогу України і якою вона бачиться через призму ідей Сковороди?

М. Ч.: – Космос нам не пробачить, якщо ми не закріпимо досягнення Збройних Сил України. Бо відстояти країну, відкинути агресора з нашої території та закріпити наші кордони – це зовнішні речі. А далі стоїть важливіша війна – треба забезпечити й утвердити національну державу, дати можливість максимально проявити дух українського народу. Оскільки український народ повстав і проявився в такий грізний час, отже, він доцільний у контексті всіх народів і запрограмований для чогось більшого.

Сьогодні весь український народ “розквітнув”, він виходить на планетарний рівень і має дати максимум того, що в ньому закладено, тобто максимально реалізуватися. У цій війні якраз і проявилось Боже провидіння. Мені здається, що 99% людей переконані в невідворотності нашої Перемоги. Але ці завоювання потрібно закріпити. Якщо український народ більше не потерпить неподобств у власній державі, то жодна інша держава світу ніколи нас не завоює і навіть не буде прагнути це зробити. Україна буде вагомим гравцем серед інших країн світу.

В. Ш.: – Коли Україна нині плекає надії на Перемогу над дуже сильним і підступним ворогом, який віками збиткувався, обмежував, чинив утиски та непоштиво ставився і дотепер ставиться, заявляючи, що “нікакой України нет”, – це надзвичайно важливо. Бо одна справа – те, що мужньо, хоробро і героїчно обстоюють воїни ЗСУ, інша – фронт культурно-мистецький, де Україна має явити своє духовне “Я”. Дотепер у світі ніби не було запити на Україну і українське. Вона, як покритка, стукала у двері, просилася, декларувала, заявляла..., аж поки не грянуло. І сьогодні Україна дивує цілий світ. Це знову про розум і віру. Розумом усі розуміли, що Україна не може протидіяти своєму північно-східному сусіду. Це була об'єктивна даність, що легко прораховувалася. Але ж ні! Бо є промисел Божий, сила волі, здатність людини протидіяти, бути нескореною. А це вже “духовні дріжджі”! І тут Сковорода – ну просто “в десятку”!

Ми маємо чимало “хвороб духа”: з нашого історичного минулого, невдач, стереотипів пострадянського мислення. Цих залежностей просто з бажання не спекаєшся. Потрібна серйозна робота, її непочатий край. Адже світ наш – це відусюдня боротьба, все живе у світі бореться за існування. А є ще боротьба за якість людського життя – за душі, уми й серця людей. І цю боротьбу сьогодні Україна покликана виграти. І саме від цієї Перемоги стелиться в майбутнє наш шлях добробуту і процвітання.

Спілкувався Євген БУКЕТ

“СНІП” як щастя бути і творити

Віктор КРУПКА, літературознавець, письменник, член НСПУ

“Бути щасливим – це знайти самого себе”, – говорив Григорій Сковорода. І перший, знаковий випуск альманаху “СНІП” Всеукраїнської поетичної родини – літературного об'єднання, яке почало формуватися у 2017 році на теренах соціальної мережі Фейсбук, пропонує свою інтерпретацію цього психоемоційного стану світовідчуження творчою особистістю глибокого задоволення та радості. Звичайно, щастя в усі культурно-історичні епохи мало своє трактування, але незмінним залишалося одне – бажання відчувати/прочувати його в кожному стукоті серця, в кожному подиху. І сьогодні, коли Україна у війні з непримиренним ворогом продовжує виборювати свою ідентичність, щастя набуває нових тлумачень і смислів.

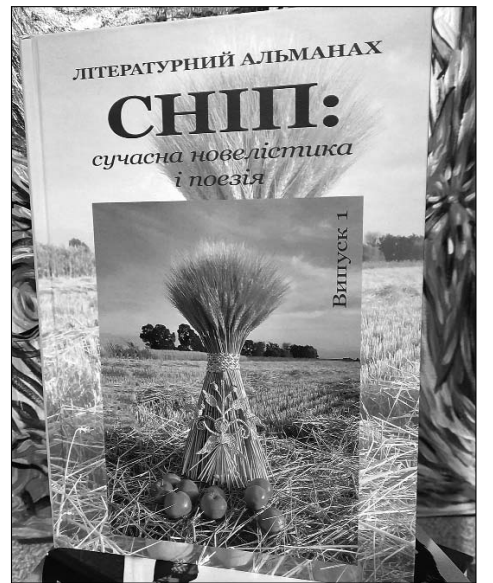
Спробую декодувати окремі його прояви в авторів альманаху (а їх аж 51), бо чи не кожен використовує якщо не запропоновану лексему, то хоча б беззаперечний її акцент. Так, Марія Антонюк окреслює щастя як смак чогось зовсім нового (“Відчуїте щастя особливий смак / І з радістю світанки зустрічайте”), Ольга Береза – як стан між мовленим/немовленим (“То, напевно, тільки лиш наснилось / Їй осіннє щастя на вустах”), у Ніни Бойко щастя досягається завдяки перешкодам і труднощам (“У тім келиху смута і гартоване щастя”), а Олег Бородай та Іванна Мельник – шукають і-знаходять (“Попрямою у пошуках щастя – / у малому воно навкруги” (О. Б.)), “Всі дороги ведуть нас у щастя, / Лиш розгледіти їх ти зумій” (І. М.)).

Лірична героїня Оксани Бохонко стоїть перед кінцем тунелю (“Хай усе дуже сіро навкруг, але казка з щасливим кінцем”), Ніни Виноградської – прагне повернення у золотий вік життя на двох (“Коханий мій, я хочу щастя дрібку – / Вернутися у той щасливий час”), Світлани Вітер – відчуває в усмішці, бачить навсміч од тебе (“Щастя знайти набагато простіше – / Просто всім-хайтеся світу частіше”), Наталії Войтович – ототожнює з любов'ю як пізнанням себе (“Я закохана, я щаслива, / Пізнаю цей прекрасний світ”), Тетяни Волошиної (Савчук) – проявляє, коли душа спірагла і повна незорого світу (“У подоли моїм / Дозріває це / Сонце / Святе”).

У Ігоря Герасименка щастя стає ефемерним і водночас справжнім (“А Вітер ім із посвистів і тиш / повітряний палац для щастя виткає”), лірична героїня Ірини Гиріло наповнюється ним у сонці, зорях, дощак, спокої, тиші (“Йде і зорі у кошик збирає”), у Ірини Залюбовської – відчуває, коли звичайне стає незвичайним (“Порятований красою / Первозданно білий світ”), а Любові Занічковської – коли внутрішній світ – це неперервна гармонія (“І навіть під дощем душі ллє / Від щастя стали ніжно поспіхатись”).

Ігор Дурда ввірує в його беззастережну свободу (“На мене щастя не чекає, / Бо я простий – безкрилий – птах”), Юрій Кархут, Мар'яна Пенькова, Микола Соболь і Тарас Сорочак – возносять до найвищих родинно-сімейних скарбів (“Там горить, пломеніє кохання / І сріблиться від щастя сльоза” (Ю. К.)), “Для мене ти й твій братик – щастя” (М. П.), “хай же доня у сні собі долю майбутню омріє” (М. С.), “Та все ж люблю такі от вечори, / Коли і я, й сім'я моя щаслива” (Т. С.), Зоряна Зелена цінує кожному миттєвості (“Не хочу щастя марнувати”), Тетяна Ігнашина утверджує його, як тишу миру (“Вона не знає, що це – “мирна тиша”), Тамара Івусь пророкує в минуло-майбутньому часі України (“І ось скінчилася війна”), а Зоряна Кіндратишин одухотворює і надає символічно-метафізичних смислів (“Я чую твій голос, і серце моє замира, / у кожному слові здійснюється ноти щасливі”).

В одних авторів щастя – ідея, в інших – образ, у третій – маленький, але значимий штрих художньо перетвореної дійсності. Найважливіше те, що поезія як стан особливого одухотворення дає йому простір, час і таке бажане майбутнє. Так, Інна Кінь і Ярослав Ковальчук наповнюють його об'єднуючим, гуртовим і сакральним смислом (“Ми незламні, ми горді, ми вільні навіки-віків” (І. К.)), “Щасливий я тому, що є у мене / єдина Батківщина” (Я. К.)), Галина Миколяш – сповідальною силою

(“Та не буває покаяння пізнім, / Як не буває щастя без тепла”), Олександр Ковальчук – особистісною перервністю і невловимістю (“Згубивсь її щасливий слід”), Любомир Лаюк – отождністю і водночас самополяризованістю (“Щастя – чи покара й каяття?”), Руслан Леськів – довершеністю (“Зникне все, минуле і грядуще, / В прагненні прожити, докохати...”), Галина Левкович й Андрій Макога – зануреністю у повні любові (“Я ж так люблю... Так кохаю!..” (Г. Л.)), “Самотні дві душі зішлись – / Найщасливіші на планеті” (А. М.)), Оксана Мох – спогодом, вірою і даністю (“Сонце золила крила, / Щастям сміялась лунко”).

Про щастя мріють, щастям марять... Тому в Олега Мучника щастя – це віра (“Допоможи, як зігрієшся, віро, / дати безвиході бій...”), в Оксани Нішті-Романюк – вічний і віщий знак питання (“Мій світе, навіщо надію на щастя / Ти дав?”), в Дениса Прокидячника – пізнання, гріх і сила (“Хто розбереться в власних помилках, / Навчиться відчувати той і щастя”), у Серго Сокольника – омана і справжність (“З неба плакала ніч / Трунком щастя і миру”), в Людмили Пуляєвої – людина і Бог (“Є люди кохані / Є люди найкращі / Їх вірші останні / Про небо і щастя”), у Георгія Романця – фортуна (“А на нас хіба що із гори погляне, / Й підморгне на щастя оком жартома”), у Вікторії Сопільняк – буденність і новизна (“Внесе в життя щасливу новизну”, “Будні щасливі вже підкорили”), у Сергія Рубана і Юлії Талько – мрія і кохання (“І серед сотень тисяч зір ти лагідні зустрінеш очі, / І щастя, про яке так мріяв, з своїх тіл не відпустиш рук” (С. Р.)), “Суголося кохання звучить / У тобі кожен день, щохвилини, зі стукотом серця” (Ю. Т.)), у Світлани Сашук – спогад протяжності у вічність (“Соната щастя в нам'яті мелодій”), у Наталії Сідларь-Дубової і Ярослави Слободян – віра і перемога (“Ми переможемо! – я знаю, / Лиш бережи себе! – благаю” (Н. С.-Д.)), “В день Перемоги Бог злетить у рай” (Я. С.).

Жоден із математиків, фізиків, хіміків не вивів однозначного алгоритму, формули чи молекулярного складу щастя. Поети теж навряд чи спроможні на один-єдиний його рецепт, проте кожен, додаючи своє, досягає хоча би невеликого ефекту-відчуття, бо щастя – це емоція віри, надії, любові, правди і волі... У Ірини Федорчук щастя плекає не власним світом, досвідом, мудрістю (“Лишається із року в рік цвісти. / Таке воно – просте жіноче щастя”), у Галини Фесюк – засіб і результат омріяного (“щоб слово “щастя” розбивало гніт”), у Наталії Фогел – набуток і спадок (“Збирай всі моменти до жемутку / В гербарій щасливих хвилин”), у Міли Франек – горішня радість і відчуття тепла на долонях (“Любов свою колишу / Метеликом тендітним на руках”), у Зоряни Франчук – цілий світ (“Я – кришталік, осяяний щастям...”), у Василя Шерб'юка – рід, родовід, Україна (“Мелодію пісень мого дитинства / Не відшукаю від себе ні на мить: / Віддам у спадок донечці-красунці / Й навчу безцінним скарбом дорожити”).

Автори альманаху “СНІП” торують свої творчі дороги услід за Григорієм Сковородою, бо жити творчачи – уже щастя. Можливо, ще хтось цього до кінця і не усвідомлює, але точно вимальовує перспективу, візуалізує прийдешнє своє – і України, адже “СНІП” – це разом, гуртом, толокою до Перемоги, миру, щастя.

Дмитро ЛОМАЧУК, кінорежисер, доктор мистецтвознавства, заслужений працівник культури України

Це нове явище, яке ми тільки сьогодні зуміли означити як явище. Його генеза значно глибша і заходить далеко за межі тридцятилітньої нашої незалежності, відходить від тих дрібних політичних сюжетів, що мали місце в новітній історії України в протистоянні промосковських та національно-орієнтованих чи проєвропейських сил. Тому в документальному фільмі “Пекельні обійми” ми говоримо про сенс самої історії, який неминуче призводить до апокаліптичності...

Формування порядку денного сучасної російської політики рідко обходить без згадок про “російську народність”, “єдиний російський народ” як базис населення держави. Нерідко мова заходить про необхідність підтримки “представників народів Росії”, а також надання їм умов для розвитку елементів національної культури. Однак у більшості випадків при публічному тлумаченні поняття “російський народ” і йому подібних повністю охоплюються всі громадяни Росії, громадянство і національність тут отожднюються. Загалом це концепція історії Росії, у якій чітко вказано місце завойованих народностей в імперському дискурсі, яка існує й нині. Це так звана теологічна і політична концепція “Москва – третій Рим”, яка стверджує, що Москва є наступницею Римської імперії. Світоглядну і політичну доктрину “третього Риму”, яка мала потужний вплив на історію християнської цивілізації сходу Європи і центру Євразії, сформулював головний ідеолог великого князя Василя III Івановича православний чернець Філофей Псковський (близько 1500 року). Ця ідеологема і стала смисловою основою месіанської світоглядної концепції періоду формування Московської централізованої держави, а також постає прологом усієї філософії російської історії. Концепція обґрунтовується тим, що вони єдині є спадкоємцями справжньої віри Христової, принесеної Андрієм Первозванним на наші землі.

Фактично формула, що стала чинною і задіяна сьогодні в тій страшній трагедії, якої зазнали українці в Бучі, Ірпені, Маріуполі, Ізюмі і на всіх землях, які опосіли нинішні москвичи-

“Пекельні обійми”. Звільняємось!..

Ранок 24 лютого 2022 року російські війська розпочали з ударів по мирних українських містах з різних напрямків, у тому числі з боку тимчасово окупованих Донбасу та Криму, а також північно-східного регіону. В Україні запроваджується воєнний стан... Що ж сталося?! Спробуємо озирнутися далеко назад, щоб з’ясувати, які історичні механізми задіяні в цьому сюжеті, що став сюжетом вселенським... Війна... рашистсько-українська війна! Без перебільшення термін “рашистсько-”...

ти. Вони йшли з одним прапором – прапором часів Філофея та Івана IV Грозного... Про все це – у документальному фільмі “Пекельні обійми” (сценарій Павла Мовчана, режисер Дмитро Ломачук). Фільм створено Всеукраїнським товариством “Просвіта” ім. Тараса Шевченка та Об’єднанням кінематографістів “Кінологос” завдяки неоціненній допомозі Миколи Голомші, Василя Даниляка, Віталія Антонова...

Перших два прем’єрних покази стрічки відбулися 28 лютого 2023 року в місті-герої Гостомелі, мешканці якого сповна пізнали жахи наслідків “світоглядної і політичної” доктрини “Москва – третій Рим”. Це містечко на околицях Києва першим прийняло жорстокий бій із рашистами 24 лютого 2022 року. Гостомельці пройшли окупацію, знищення домівок, вбивства рідних і близьких, біль та розпач... Своїми враженнями діляться присутні в залі глядачі.

Ольга Успенська, почесний працівник культури України, авторка творчого проєкту “Відродження починається з духовності”, володарка міжнародної мистецької премії ім. Валентина Михайлюка:

– Знайомство з творчістю режисера Дмитра Ломачука відбулося досить давно.

Цікавлюсь усіма експедиціями, дослідженнями, новими цікавими й повчальними стрічками та презентаціями в Інтернеті. А 28 лютого 2023 року відбулося ще одне, нарешті очне знайомство з новою документальною стрічкою “Пекельні обійми” у селищі-герої Гостомелі. Усім нам було цікаве розуміння історії країни, що прийшла до нас як загарбник, вбивця, злодій, гвалтівник. Кожен із нас опинився в епіцентрі цих історичних подій.

Перегляд стрічки змусив кожного задуматись про розуміння подій у світі. Ще були розмови про громадянську пильність, що кожному з нас треба не ховати шаблі та згортати бойові знамена, а долати безвихідь, зміцнювати дух та, нарешті, зрозуміти, який сусід поруч. Прикро, що таких зустрічей із показами кіно обмаль, а головне – їх немає на широкому екрані для загалу. Чому

жодної копійки на зйомки не виділено державою? Хіба не потрібні нашій державі подібні історичні екскурси, густо пронизані глибинною національною свідомістю, міцно укоріненою та засвоєною українцями на генетичному рівні? Широ дякую творцям стрічки за духовне збагачення.

Ольга Ходацька, членкиня Української асоціації письменників художньо-соціальної літератури:

– Після завершення показу стрічки в залі якусь мить панувала тиша. Кожен гостомелець/гостомелянка, заглибившись у спогади, аналізував пережиті, що, мов корали, нализувалось на струни серця, зіставляв побачене й почуте з тим, що пережив сам під час окупації чи почув від родичів, знайомих, сусідів, бо імперія зла не тільки поклатла руку на плече кожному, а й затисла в пекельних обіймах. Дмитро Ломачук емоційно розповідав про історію створення фільму, про свою місію – просвітницьку діяльність, адже на рахунок режисера понад 100 фільмів про українців і для українців. Сценарист **Павло Мовчан** стверджує, що “сенс історії полягає в тому, щоб зреалізувалися всі духовні сили і всі світові суперечності були з’ясовані, і весь людський інтелектуальний запас був зреалізований для того, щоб зрозуміти, що людина себе або вичерпує, або має продовження у різних формах існування і в різних формах державності”.

Обговорюючи фільм, гостомельці ділилися пережитим, зокрема про невичерпність людського ресурсу, силу доброти й милосердя, яка додавала людям, загнаним рашистами в підвали, міцності духу й жадоби до життя. Спостерігаю за емоціями глядачів, коли демонструються кадри, як Кіріл благословляє росіян на вбивство українців, і серце вискакує з грудей, адже в залі є люди, які втратили рідних, близьких і самі були за волосину від смерті.

У момент, коли на екрані було продемонстровано, як у людей забирають худобу, зерно, мої нер-

ви дали збій – я розплакалася, згадавши ті 15 днів, які я з рідними та сусідами в холоді-голоді провела в підвалі одного з будинків окупованого Гостомеля, бо в наших квартирах на правах господарів осіли рашисти, повибивавши скрізь двері, знищивши наше майно, залишивши не тільки на стінах, а й у наших душах свій ганебний слід – Z. Про це я написала оповідання “М’яка сила душі”, в якому йдеться про

Тетяна Негрій

неймовірну силу єднання, взаємодопоміжки українців і силу протистояння рашистському злу... Росія думає, що, знищивши наші школи, музеї, театри, вб’є українськість у нас. Ні! Ворог відправляє патріотів у фільтраційні табори, вбиває, депортує, нищить людські життя. І цей почерк тягнеться ще з часів Петра I. Павло Мовчан зазначає, що “ми є протидія так званому “третьому Риму”. “Третій Рим” буде знесено, бо Москва ніякий не “третій Рим”!

Сьогодні українці звільняються з тих пекельних обіймів росії зі зброєю в руках, на жаль, втрачаючи найкращих...

Окрасою творчої зустрічі став виступ народної артистки України **Тетяни Негрій**, яка веснянками закликала переможну весну в Україну, красиво пісню доторкнулася до обпалених війною людських сердець, подарувавши їм прекрасні миті радості. Було ще багато розмов у глядацькій залі, чимало запитань до авторів документальної стрічки і відповідей на них, слів подяки за такий потрібний нині і для прийдешніх поколінь фільм. Адже це наша історія: хто не знає минулого, той не вартий майбутнього.

На завершення культурно-мистецького

заходу начальниця відділу культури, молоді і спорту Гостомельської територіальної громади Катерина Павленко від імені присутніх подякувала авторам документальної стрічки, учасникам заходу і подарувала сувеніри.

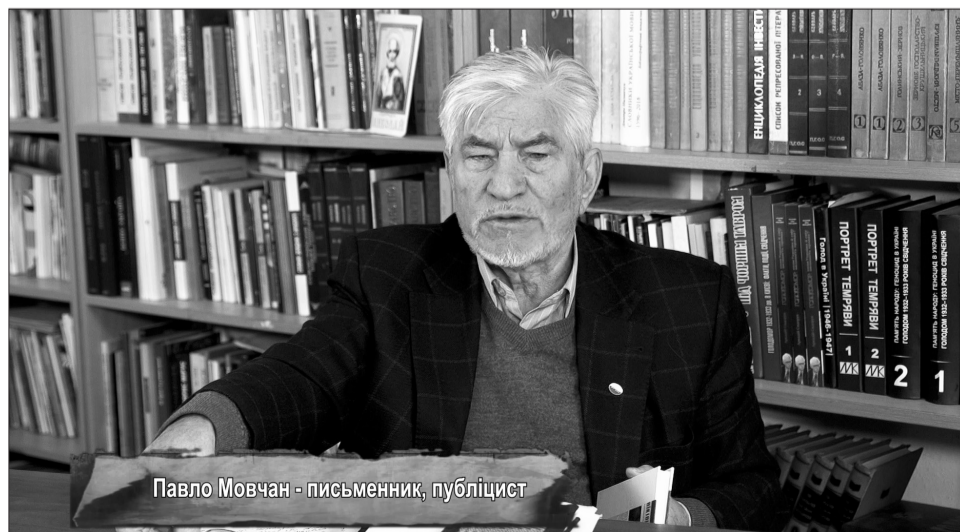
Водночас із прем’єрою документального фільму “Пекельні обійми” в Україні відбувся показ його англomовної версії на іншому боці планети Земля – у США, точніше – в Організації Об’єднаних Націй у Нью-Йорку.

Меланія Ішук, заступниця голови Національної Ради жінок України, почесний працівник культури України:

– Багато українців війна розкидала по всьому світу. Вони щораз переконаються, що багато неправдивої і антиукраїнської інформації летить зі ЗМІ країни-агресора. Далеко не всі люди можуть відрізнити, де правда, а де брехня. Якоюсь в інтернеті натрапила та переглянула документальний фільм “Пекельні обійми”, і шось всередині мене стрепенулось, захотілось закричати: “Це має знати увесь світ!”. А ще так співпало, що голова Національної Ради жінок України Людмила Порохняк-Гановська саме в цей час перебуває в Нью-Йорку, багато працює з місіями ООН та з чисельними українськими громадами діаспори США. Я негайно зателефонувала пані Людмилі і повідомила про своє “відкриття”, і ми вирішили, що цей фільм має бачити якомога більше людей у світі.

“А ще для кращого сприйняття людьми, які не володіють українською мовою, було б добре адаптувати фільм англійською”, – порадила я, хоча розуміла, що це не так дешево. На це Людмила Андріївна з гумором відповіла: “Буду колядувати!”. Вона оперативно показала фільм у кількох українських громадах США, де збирала необхідну суму для перекладу дикторського тексту та синхронів, озвучення, монтажу тощо. За два тижні в студії Дмитра Ломачука фільм було повністю адаптовано для англomовного середовища. Ця версія була терміново передана в Українську місію при Організації Об’єднаних Націй, де транслювалася у кулуарах і секціях. Завдяки українській місії фільм “Пекельні обійми” поширений майже у всіх країнах-членах ООН.

Сьогодні ми звільняємося з цих “пекельних обіймів” зі зброєю в руках, на жаль, втрачаючи найкращих... У Господа всі рівні і перед Господом всі рівні. Ми маємо можливість сьогодні донести саме цю істину! Москва – це погніздовище всього того, що пов’язане з насильством. Слово і господня молитва єдині нас утішають і надихають, дають можливість вірити у формулу – Україна переможе! А самозваним братам кажемо: “З мокші вийшли, в мокшу і підете!”. Живімо життя! Бережімо рідних, творімо свою історію, наближаймо Перемогу, захищаймо Україну! Слава Україні!

Павло Мовчан - письменник, публіцист

Подорож із Козаком Мамаєм

Сьогодні Козак Мамай приторочив кобзу до сидла свого бойового коня й рушив на захист України. А перед тим сидів він під Деревом українського роду і прислухався до вічношумної крони його. Все в ній злилося: наші звичаї й поразки, пошуки нового шляху й блукання манівцями історії. Хто долучався до відтворення образу Козака Мамаю, став просвітленим художником. Адже відтворювати образ сакрального воїна-захисника, мудреця-філософа може тільки людина, чие світосприйняття входить в обшир української міфології, в сонячний вир неповторних метафоричних образів, у сузір'я космосу, під яким творилась історія нашого народу.

До таких художників долучався Орест Скоп після того, як довів про страшну трагедію на околиці селища Козача Лопань неподалік Харкова. Там у грудні 1934 року спеціальний загін НКВС, виконуючи наказ Сталіна і його сатрапів, розстріляв 337 українських кобзарів і лірників разом із хлопчиками-поводирями.

Тож на початку 1990-х років Орест Скоп вирішив присвятити спочилим і страченим картину про Козака Мамаю, цього першопочаткового кобзаря України. Саме його образ став центральним у художньому альбомі Ореста Скопа, виданому у 2022-му – році повномасштабного вторгнення Росії в Україну, кривавої війни на знищення нашої держави. У духовну боротьбу з рашистами вступили численні картини Ореста Скопа із зображенням Козака Мамаю, поширені сьогодні на всіх континентах. Там скрізь лунає закличний спів його кобзи, а вірний кінь перелітає зі своїм знаменитим вершником від країни до країни, закликаючи людей доброї волі заступити на захист

свободи і демократії разом з Україною, з її лицарством, на хоругвах якого і Козак Мамай.

Козаки Мамаї Ореста Скопа подорожують виставковими залами світу. У 1997 році під час візиту до Львова Гілларі Клінтон художник подарував першій леді США картину “Козак Мамай”, яка помандрувала до Білого дому. У 2000 році на запрошення директора Української редакції “Радіо Свобода” Романа Купчинського (1944–2010) виставка картин “Козаків Мамаїв” вперше відкрилась у Празі. Твори цього циклу було представлено також на виставці в Українському інституті модерного мистецтва в Чикаго (2000 р.). У 2016 році увагу відвідувачів привернула виставка “Козаків Мамаїв” Ореста Скопа в Українському музеї в Нью-Йорку, а одна з картин збагатила колекцію музею.

Багато видатних представників культури й мистецтва захоплювались цим творчим імпульсом – образом Козака Мамаю, засвоюючи духовні скарби споконвічних народних традицій.

Цей символічний образ, який на одній із картин чаркує з черепом, немов став провідником страшного нашествия в Україну. Сьогодні наші воїни-козаки справді “чаркуються” із смертю, бо за їхньою спиною – Україна. І знову довелося Козаку Мамаю відкласти кобзу й перо та взятись за шаблю, відстоюючи наш чин, мову й віру.

Завдяки Оресту Скопу сюжет “Козака Мамаю” став своєрідною картиною-візитівкою українського народного мистецтва. Віддаючи шану старовинній художній концепції, український митець збагатив свій образ Мамаю новим символізмом. Це не просто еволюція уставленого іконографічного стилю, а чутлива інтерпретація теми, данина новітньому часу з його сучасними викликами. Образи вітряка й піскового годинника наче відносять нас до ще одного сакрального образу – лицаря честі Дон Кіхота, який теж умів поєднувати образне слово з лицарським обладунком. Ці два образи мають внутрішню духовну комунікацію, оскільки уособлюють глибинне національне ество двох народів. Це два одвічних мандрівники, які шукають істину, припадають до джерел рідної культури і традицій. Кожен їхній крок суголосний із поступом вічності.

Цю духовну сув'язь глибоко відчуває Орест Скоп, підтвердженням чого є композиція, створена ним для каплиці комплексу “Козацька Слобода” у селі Раковець на Львівщині. У своїй творчості український художник дотримується основних засад, притаманних композиціям так званих козацьких Покров, у яких серед святих традиційно присутні представники легендарної козацької старшини та відомі в Україні історичні особи.

Заслужене визнання отримала картина, присвячена останньому отаману Запорізької Січі Петру Калнишевському. Для вивершення такого образу Орест Скоп використав узагальнену схему, типову для українських ікон.

Сакральним змістом наповнений триптих “Сини України”, і сам художник Орест Скоп – гідний син України, дбайливий збирач і доглядач її духовних скарбів. Його подорож із “Козаком Мамаєм” триває.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
академік НАН України

Елегія про Мамаю львів'янина Ореста Скопа

Звідкіль вони? З-поза Слова і Часу? Від степової ковили чи скіфських баб, назбираних на початку 90-х років ХХ століття, що ми оглядали їх у Луганську з директоркою Луганського музею? Потім розкрадені, потрошені... Чи, може, оновлені пензлем Ореста Скопа кобзарі, які були замордовані енкаведистами 1934-го? Приїжджала до мене Ганна Хоткевич, Гнатова донька, з-під містечка неподалік Гренобля, милавалася Мамаями Ореста Скопа.

Чи не виношував їх у своєму серці музиколоб, славетний поет Богдан-Ігор Антонич?.. Він бо знав ціну Мамаям із Лемківського краю!

Орест Скоп – енциклопедист малярства Мамаєвого. Він у ньо-

го в Суботіві з гетьманською булавою або на ріці Рось у човні. Він у нього в сумній українській пісні або за народним іконописом. З незмінною люлькою і бандурою, кобзою. Він козацького роду! Він син Матері України. Він у мріях моїх та думках! Скоп зворушує, хвилює, бентежить своїми Мамаями. Через Скопових Мамаїв світ пізнав і полюбив Україну, а сьогодні з усіма нами боронить Україну від нечистої сили, що вселилася в напасників-орків.

Мамай Ореста Скопа грає на траві, а поряд пасеться його коник на тлі молодика у високому небі. Він бо знав: козак Мамай – душа і правда нашої України. Його Мамай на вечорницях, весіллях, празниках і під час дозвілля. Незмінно він на вертепі. Можли-

во, бував гостем виболеного Україною Миколи Гоголя.

Мамаї Ореста Скопа у диптихах, триптихах, стінописах...

Син свого народу Орест Скоп. Він увічнив своє ім'я пам'ятником Тарасові Шевченку в Церкві Святого Воскресіння в селі Віжомля.

Ми молимося за Україну перед іконою Скопа “Покрова Пресвятої Богородиці”. Молимося перед його іконами в “Козацькій слободі” в Раковці.

Ми всі нерозлучні з Орестом Скопом і його шляхетним малярством.

Олександр ФЕДУРЮК,
доктор мистецтвознавства,
професор, академік Національної академії мистецтв України

“І раптом твоє існування набирає сенсу...”

Це рядок із вірша художниці. Мені здавалось, що я її знаю. Тендітна, непосидюча, завжди усміхнена, креативна. З купою олівців, тюбиків, ідей, шанувальників, однодумців... Завжди в оточенні натюрмортів, пейзажів, куточків рідного міста з несподіваного ракурсу. Серед проілюстрованих книжок. На виставках обласних і всеукраїнських. У дитячій школі мистецтв, куди вони з подружкою завітали вперше чи не на порозі випускного класу. Золота медалістка, яка раптом шокувала всіх вибором майбутнього фаху...

Вона відкрилась для мене після 24 лютого. Коли кожен із нас шукав, чим може бути максимально корисним. Коли з дому розносилося все, аби обігріти, нагодувати, забезпечити найнеобхіднішим захисників і переселенців з окупованих регіонів. Якось їй подумалося, що більше віддавати нічого, – і вона згадала, що художниця. “Я подумала, що треба займатися тим, що ти вмєш робити”. На полотна і фарби часу не було – мисткиня вирішила робити колажі.

Під звуки повітряної тривоги вона озброювалась планшетом – і тримала власну лінію фронту. До панорамних світлин ішли на підмогу вікові обереги – скіфські баби, Шевченкова хата, кам'яні

У туристично-інформаційному центрі Кропивницького діє виставка цифрових колажів нашої землячки, емпатичної українки, що навчає дітей (і не тільки) відчувати світ у барвах, відчувати серцем. Виставка символічна за назвою “2022: день народження Христа” і кількістю цифрових робіт: 12+1 (12 апостолів і Ісус, 12 місяців війни перетнули нову межу). Роботи добре знайомі, бо створювалися рік тому як особистісна відповідь на повномасштабне вторгнення й одразу поширювалися мережею (їх знають не лише в Україні, але й у Канаді, Німеччині). Тут і скіфський орел, що грудьми захищає рідний степ від навали, – символічний образ-пам'ять про Степана Чобаня, який ціною власного життя врятував наше місто, відволакуючи

вогонь на себе; і велетенські жорна новітньої історії, загарнені безпілотниками і танками; й озброєні баби з прадавніх курганів, і хор ім. Г. Верьовки, чие виконання Шевченкового “Реве та стогне Дніпр широкий...” могутньо хвилює здійсмає народний дух... І вічні матері-мотанки з німбами на тлі Маріупольського драмтеатру. І вишите дерево життя з пташками, що славлять

жорна, дерево життя з родинного рушника, бабусі в народних строях зі складеними на колінах натрудженими руками і пісню на вустах, ляльки-мотанки. Коли “ведеться війна і в інформаційному полі, людям потрібні ці картини, щоб нагадувати, що ми маємо тисячолітню культуру, символи, знаки, пісні, рушники, і це все треба розповсюджувати в соцмережах”.

І раптом твоє існування
набирає сенсу,
Не тільки задля продовження
роду і хорошого сексу.
Раптом ти перетворюєшся
на месію,
І єдина мета твого життя –
це знищення росії.

Її, таку максималістськи свою і по-підлітковому тоненьку, вихованці школи мистецтв називають “Оля Сергіївна”. І раптом ця усміхнена життєлюбка підпалює москву. Бо життя набуло вищого сенсу. Бо українське сонце має спопелити зло. Так візуалізувалися пророчі слова Джохара Дудаєва.

новий день, сонячно-блакитний. Дерево, що зростає з жертвовної крові. Пташки, що співають славу новому дневі. А художниця читає свої вірші... Чомусь згадалася символічна жінка-птаха на ймення Слава. Як символ свободи і вічний оберіг. Та ж ось вона, застигла з молитовно здійснятими до неба руками-крилами, а її груди проорює ворожа ракета...

Поезії Ольги Краснополської народжені з великого болю за долю кожного з нас. Вона пише, що світ ідентифікуватиме українців за спільною ознакою – невігійною вирвою в грудях. Емоційний сплеск слова несе відбиток болісних роздумів і незламного духу. А мистецькі твори – філософський оптимізм. Бо це арт-терапія, що рятує творця і лікує глядача. Так воно і є насправді: найкращі лікарі – любов і “сродна” праця. Я вдячна художниці за її згадку, як чекала в ці дні, рік тому, моїх віршів. Наші серця билися в унісон.

Антоніна ЦАРУК,
м. Кропивницький

З поетом у найважчий час

Для мене, як і для багатьох викинутих із Донецька українців, пам'ятник Тарасу Шевченку в центрі міста був чимось більшим, ніж скульптура. Місце не тільки офіційних церемоній влади, а й протестів проти неї, майданчик для поетів і людей з Україною в серці. До 2014 року його десятою дорогою оминали вороги, а якщо й з'являлися, то юрбою задля провокацій. На десятому році російської окупації наш символ ворог не чіпає. В іншому обласному центрі Сходу, загарбаному московитами Луганську, Кобзареві пощастило менше – нещодавно на пам'ятнику викорбували, що Шевченко – “російський поет”. У Святогірську, Авдіївці, Мар'їнці та Вугледарі на Донеччині пам'ятники поету зруйновані внаслідок варварських обстрілів московитів. У Бахмуті, який тримається ціною неймовірних зусиль наших воїнів, Шевченка жодною пам'яткою не вшанували, а в Маріуполі монумент поету встояв.

Ігор ЗОЦ,
журналіст

Символічно, що найбільше пам'ятників поету на Донеччині зараз на тій території, яка не підкорилася ворогу, хоч і перебуває під постійними обстрілами агресора. Здається, наші славні ЗСУ, Кобзар і його слово тримають разом оборону на найгарячішому напрямку війни. У Краматорську, Слов'янську та інших населених пунктах уже рік не проводять масових заходів, але українського пророка донбасівці точно пом'януть 9 березня. Згадаймо ж людей і події з Донецької Шевченкіани.

Шахтарське селище та іменний степ

На Донеччині 12 сіл названо ім'ям поета, а от шахтарське селище Шевченко одне – в західній частині області, біля Покровська. Нещодавно воно вперше потрапило під ворожий обстріл, на щастя, без жертв, але з руйнуваннями приватного житла, а так про цей населений пункт мало хто знає за межами регіону. Є в ньому не одна родзинка – крім назви і пам'ятника Тарасу Григоровичу, тут почали створення ландшафтного заказника місцевого значення “Шевченківський степ” загальною площею 58,7 гектарів на території. Йдеться про ділянку степу на схилі правого берега струмка Солоний, який впадає в річку Солону і де досі існують рідкісні види флори та фауни. Це перша природна пам'ятка в Донецькій області з іменем Великого Кобзаря, який за життя на цих степових теренах ніколи не був. А от історія з пошануванням українського пророка на Сході вартує окремої розповіді з фрагментами особистих спогадів.

Так сталося, що головною пам'яткою Кобзареві на Донеччині для мене тривалий час було погруддя поета біля шахти імені Шевченка в передмісті Покровська, який у радянські часи і до декомунізації називався Красноармійськом. Ще школярами з села Успенівка ми часто вирушали до райцентру, а дорога вела через селище Шевченко, повз пам'ятник Кобзарю і за кілька кілометрів від нього через однойменну шахту, де також був пам'ятник. Чомусь тоді мені здавалося, що задумливий поет на постаменті з повагою ставиться до тяжкої шахтарської праці і ще багато років зустрічатиме вуглярів щозміни і проведжатиме після роботи.

Однак наприкінці ХХ століття якось непомітно завершилася біографія колись продуктивної шахти: запаси вугілля вичерпалися. Згодом не стало і Кобзаря на постаменті біля шахти. Навряд чи хтось звалив його спеціально: за словами старожилів, пам'ятник пішов у небуття підлом за добрим спомином про підприємство.

А Шевченко, як і більшість шахтарських селищ, все ще тримається. Є школа, Будинок культури з бібліотекою. Раніше сели-

Іван Драч із шахтарями Донецька, 1990 р.

ще називалося Лиса Гора, а свою нинішню назву отримало в 1964 році в ознаменування 150-ї річниці від дня народження Шевченка.

Але, як розповідав мені батько Олексій Антонович Зоц, ще раніше, у 1950-х роках, з'явився в селищі пам'ятник Шевченку, який урочисто не відкривали. Просто одного дня замість Сталіна, який поруч із Леніном дивився в “щасливе” радянське майбутнє, поставили погруддя Шевченка. Це сталося, коли партія наказала розвінчувати культ особи вождя. Згодом не стало і кам'яного Леніна, Кобзар залишився на самоті. Так чи інакше, поет пережив своїх кровожерливих “сусідів”, і в цьому певний символізм нашої драматичної історії.

А от у розташованому за 10 кілометрів від Шевченкового Покровську відносини міської влади з Великим Кобзарем довго не склалися, бо попри зусилля громадських активістів лише на 28-му році української незалежності було споруджено не пам'ятник, а скульптурну композицію.

Про те, чому так довго тривала ця історія, нагадала Тамара Пішванова у дослідженні “Монументальна Шевченкіана Донеччини” (2014): “Місцева влада виявилася без українського духу”, вона також посилається на статтю журналіста Олександра Винниченка “Чому в Красноармійську 15 років будують пам'ятник Тарасу Шевченку” (2005). Авторка пише: у 2012 році здалося, що крига скресла – майбутній монумент поету в гіпсі у Красноармійську представили. Автор проєкту – донецький скульптор Олек-

сандр Скорих. Було визначено й місце – центральна площа. Однак незабаром у місті під егідою місцевих комуністів відбулася нечисленна акція проти встановлення пам'ятника Кобзареві. Вражало гасло: “Площа Шибанкова – не місце для тусовки націоналістів”, тобто тих, хто говорить українською. Міськрада до цих товаришів дослухалася і ухвалила рішення “перенести” місце встановлення пам'ятника на кількасот метрів, що, своєю чергою, викликало обурення ініціативної групи.

Зусилля громадськості в особі Світлани Гавриленко, Петра Гайворонського та інших активних містян справу не зрушили. А коли в 2014 році почалася війна і за гіркою іронією долі автор пам'ятника пішов на активну співпрацю з бойовиками, справа на деякий час зупинилася. Проте активісти змусили владу виконати свої обіцянки.

У жовтні 2019-го в центрі Покровська Кобзар все-таки постав у бронзовій скульптурній композиції авторства Петра Антіпа, хоча й викликав дискусії стосовно неформального способу пошанування поета. Так чи інакше, а до митця, схожого на молодого Шевченка, в місті вже починають звикати.

“Головний у Донецьку українець”

Так неpubлічно про пам'ятник у центрі Донецька жартують ті, хто тримає там українське небо, бо за такі слова можна загриміти “на підвал”, адже для окупантів ми вороги.

А 68 років тому, коли Кобзар постав у шахтарській столиці, настрої панували інакші. Ось рядки з вірша донецького поета Віктора Соколова, який так відгукнувся на подію:

*Він прийшов на Донбас,
Як до рідного дому.
І спинився Тарас
На бульварі новому.
А навкруг без кінця
Рідні діти і внуки,
Простягли до співця
Роботящі руки.*

Нині життя на захопленій території інакше: роботязим рукам немає до чого докладати зусиль, адже загарбники знищили більшість підприємств, зокрема вугледобувних. Про сумні місцеві реалії можна говорити багато, але ж ідеться про Шевченка.

Простір біля пам'ятника Кобзарю ще за радянських часів став майданчиком для поетів. Так, у 1961 році там читав власного вірша “Тарасові верби” студент Донецького педінституту Олег Комар – майбутній поет-шістдесятник Орач. У 1984 році перед молоддю міста виступали Іван Білий, Анатолій Кравченко та інші письменники.

Починаючи з 1990-х років, біля Донецького Шевченка побільшало поезій і гасел на захист української мови, про те, що в своїй хаті “своя правда, і сила, і воля”. Підтримав донецчан і голова Народного Руху України Іван Драч. У 1990 році невідомий фотограф зафіксував українського поета з

Шахтар Микола Волинко, громадський діяч (нині – військовослужбовець ЗСУ) Віталій Гатченко, просвітянин Григорій Кабанцев у Донецьку, 2012 р.

гірниками – бригадиром прохідників Петром Побережним і кріпильником Любомиром Купчанком (на фото). Цей факт підтверджує, що шахтарі так само прагнули змін і пов'язували своє майбутнє з самостійною державою.

За рік до проголошення Незалежності тут відбувалися акції на підтримку відкриття першої в Донецьку української школи (1990) і пошанування пам'яті поета Василя Стуса. Багатьом запам'ятався полум'яний виступ Дмитра Павличка, який спеціально прийшов, щоб підтримати донецчан у їхньому праві навчатися рідною мовою.

Визначною подією у травні 2002-го стало проведення в області Міжнародного Шевченківського свята “В сім'ї вольній, новій...”, яке зібрало майже 300 гостей з усієї України. Серед них – Іван Дзуба, Леонід Талалай, Олег Орач, Михайло Шевченко, Олесь Лупій...

В одному з матеріалів до свята донецька письменниця Ніна Крохмальова написала в газеті “Донеччина” (22.05.2002), як у часи її дитинства “Заповіт” слухали стоячи: “І ніхто не закликав нас до цього, ніхто не вбивав у голови патріотичних почуттів. Всі проймалися силою, пробудженою гнієм Тараса Шевченка”.

Кобзар у центрі міста став свідком багатьох подій. Саме там збирався Донецький Євромайдан тривожної зими 2013–2014 рр. Пригадується, останній офіційний захід за участю влади біля пам'ятника відбувся 9 березня 2014 р.

Ще один пам'ятник, про який знають не всі місцеві старожили, чимало літ стоїть у Донецькому ботанічному саду. Колись давно бист поета з'явився в оточенні дерев і квітів, які поет описував у своїй творчості.

Є два пам'ятники на непідконтрольній території області – в Горлівці та Маріуполі. А от в інших містах і селищах, де немає синьо-жовтих прапорів, немає і згадок про поета...

Чому за період з 1991 по 2014 рр. на значній території області зволікали зі встановленням українських символів – не Шевченком єдиним, могли встановити пам'ятник землякові – Володимиру Сосюрі, але не зробили цього, – відповіді на запитання до тодішньої місцевої влади і колишніх керівників області, які здебільшого уродженці Донеччини, немає. Фактом є те, що утвердженням України в краї, де більшість – українці, вони не переймалися. Активно виступали за розвиток економіки та дружні зв'язки з сусідом. Не можна забувати, що саме так звана донецька еліта 20 років волала, що Росія нам братня, а без російської мови промисловість замре і поляже. З допомогою російської зброї еко-

номіки захопленого Донбасу і справді не стало...

Кажуть, є певна закономірність у тому, що влітку 2014-го Збройні Сили України звільнили від сепаратистів великі й менші міста, де визволителів зустрічав Тарас Григорович на постаменті. Йдеться не лише про Слов'янськ, Краматорськ чи Маріуполь, а й про поруйновану Красногорівку, де Кобзаря пофарбували тоді в синьо-жовтий колір.

У 2015–2018 рр. встановлення пам'ятників поету в Донецькій області стало доброю прикметою і своєрідним оберегом. Без вказівки згори місцеві громади ухваливали відповідні рішення, а деякі урочистості відбувалися навіть без участі чиновників.

Так, у 2015 році перший у ХХІ столітті пам'ятник Шевченку в селі на Донеччині постав за півсотні кілометрів від зони бойових дій – у Лисівці Покровського району. За словами Тетяни Павленко, яка чимало років обиралася головою сільради Лисівки, ідея встановити пам'ятник виникла ще до 200-річного ювілею. Особливо загорілася задумом Олена Ємець, вчителька української мови та літератури в місцевій школі. А директор навчального закладу Сергій Міщенко і весь колектив висунули свою пропозицію: якщо судилися Кобзареві прийти в Лисівку, то неодмінно до школи. Так і сталося: пам'ятник виготовили в Житомирі і встановили.

Ще біля однієї школи району, Удаченської, того ж року встановили пам'ятний знак.

Згодом пам'ятники Шевченку відкрили в Мирнограді (2016), Вугледарі (2016), Костянтинівці (2017). Залишалося наповнити ці міста українським духом, але прийшла Велика війна...

Встановити державне свято!

Готуючи цю статтю, натрапив у книзі краєзнавця і просвітянина Валерія Романька “Слов'янщина вшановує Кобзаря: 1859–2019” на спогад про одну важливу ініціативу, яка в березні 1996 року пройшла непоміченою. Йдеться про те, як члени місцевого осередку ВУТ “Просвіта” надіслали до Верховної Ради листа з проханням заснувати державне свято “День народження Шевченка”, яке, на їхню думку, буде не лише вшануванням великого патріота України, а й сприятиме згуртуванню українського народу... За минулі відтоді понад чверть віку в державі з'явилася велика кількість пам'ятних дат і свят, але свого Пророка, як, певно, не одному мені здається, належним чином ми не шануємо. Тому пропоную саме в цей час кривавих боїв за існування України встановити державне свято – День народження Тараса Шевченка. Прошу підтримати!

Антоніна ЦАРУК,
м. Кропивницький

Феміністичне відлуння Чендеєвого слова

Роксолана Жаркова. "Бачу її нині...": жіночі образи у малій прозі Івана Чендея: монографія. – Ужгород: ТОВ "РІК-У", 2022. – 332 с.

Нас познайомив Іван Чендей. Хоча 2020 рік був пандемійним, і будь-які заходи, пов'язані з живим спілкуванням, зависали в повітрі під великим знаком питання. Тому сад митця в пору цвітіння побачити не довелося – він зустрів нас, переможців III Всеукраїнського конкурсу малої прози імені І. Чендея, рясним плодом і багаттям калини у вересні. А Чендеєві вуса – з меморіальної дошки на стіні зведеного ним родинного гнізда. І цей сад, і гостинність дому були розлогою метафорою життя творчої особистості.

Цей відступ від канонів написання рецензій зумовлений, поперше, потребою пояснити, в який час Роксолана Жаркова розпочала роботу над інтерпретацією слова уродженця Срібної землі, що став першим лавреатом Шевченківської премії на Закарпатті (1994) за книжку "Калина під снігом" і повість "Іван". Пояснити, пригадавши мудрі слова професора Василя Марка, що майстрами стають у самоті келії, але зроблене мусиш нести іншим майстрам, аби визнали і прийняли до свого цеху. Гідна учениця Івана Денисюка, глибокого знавця української новели, який листувався з Чендеєм і виношував задум написати про нього книжку, реалізувала цей план у час перманентних локдаунів і повномасштабного вторгнення росії в Україну – час, позначений сторічним ювілеєм закарпатського Майстра новели. По-друге, монографія Роксолани Жаркової – це своєрідний виклик канонам жанротворення феміністки зі стажем. А ще – переможниці багатьох літературних конкурсів, лавреатки престижних літературних премій, стипендіатки Президента України для молодих письменників і митців... Словом, літературно обдарована особистість знаходить шлях якнайповнішої креативної самореалізації.

Першопштовхом її дослідження було славнозвісне оповідання "Цимбалана" (1975). Твір, що визрівав у душі Чендея в роки організованого проти нього остракізму, вимушеного безробіття і творчого беззліб'я. Конфлікт духовного і матеріального. Внутрішня свобода без засобів до існування.

Оскільки розмисли над малою прозою потребували (за умовами конкурсу) есеїстичної форми викладу, авторка застосувала широкий арсенал прийомів, аби поділитися не лише результатами, але й покроковим поступом свого наблизання до тайни творчого процесу: вона інтригує читача, вивчає ледь вловимі натяки,

що породжують певні припущення, як справжній детектив, веде бібліографічний розшук, занурюючись в етностіхію, традиції музичного фольклору. Тонким скальпелем нейрохірурга проводить психологічний і вербальний аналіз. Філософськи підсумовує кожен етап вивчення твору. Перекидає містки до подальших кроків. Вона залучає (за потреби) спеціальну термінологію, коментуючи етимологію слова, його діалектичні особливості, виявляє обізнаність у музичній культурі верхівинців, зауважує особливості розподілу домашніх обов'язків горян та гендерних відмінностей у харчуванні...

Художні деталі Чендеєвого тексту (одяг, опанування Цимбаланою одвічних чоловічих занять – косьба, гра на трембіті, як і нетримання хижі, манера вживання алкоголю) стають для дослідниці фокусом для виявлення складників фемінічного і маскулінного в персонажі, що продукує висновок: порушення патріархальних традицій спричиняє (не)усвідомлену зміну соціальних ролей, перехід рубікону – межі неперенесення до колишніх стосунків чоловіка і жінки. Авторка тонко простежує динаміку образу та її (динаміки) детермінованість саме за допомогою інструмента музкування, оскільки Чендей позбавив свою героїню прямого мовлення, звівши її самопрезентацію до коломийкового мелосу й танцю, у такий спосіб оприявнивши іншість Цилі і її внутрішній конфлікт, до якого весільна публіка байдужа. Власне, це розповідь про межовий стан митця в грома-

ді. Гіпотеза оречевлення таланту в міщанському середовищі, а не тільки етапів сексуального досвіду, знаходить логічне завершення: поцуплена циганом Арчі скрипка стає кодовим ключем драми загубленої душі Цимбалани.

Постмодерна гра інтерпретації з текстом виявляється в прочитанні семантичних варіацій (від назви розділу "Чи-(я) – Музика?" до підрозділу "Танець (до смерті)", а отже, поліваріантності наближень, тлумачень, творення власного тексту саме зараз, у цюхвилинному настрої читачки крізь лінзу феміністичного досвіду. Хоча "цюхвилинність" оманлива: то майстерне вміння презентувати роботу так, що читач відчуває себе втягненим у реальний час інсайту. Докази – в роботі авторкою типу "вільнодумної і вільнодухої Дикої Творчині" на матеріалі модерністичної прози Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Уляни Кравченко. І сама дослідниця заряджає вільнодумністю і вільнодухістю саме у восьмому розділі, присвяченому іншості Цимбалани.

Простежується ґрунтовна робота науковиці як із творчим спадком письменника (а це понад пів сотні творів малої прози, низка повістей, романів опублікованих і нерезалізованого задуму "Колиски", до якої готувався все життя), так і з його Щоденниками, що підготовлені до друку донькою письменника Марією та оприлюднені Благодійним міжнародним фондом ім. І. Чендея, який очолює її чоловік. Авторка доречно долучає цитування епістолярію І. Чендея, перший том

якого підготував і прокоментував професор Сидір Кіраль. Гостинність Чендеєвої садиби сприяла можливості Р. Жаркової працювати в бібліотеці видатного прозаїка, відчути на дотик енергію його слова та публікації про нього. Завдяки фестивалю, організованому дружиною Чендеєвою родиною, авторка мала змогу неодноразово побувати в місці надиху митця – Дубовому, піднятися на красуню Ясеню. Відчути оту атмосферу родинної турботи, красу людських стосунків, які підтримували митця в тяжкі роки його відсторонення від літературного процесу.

Р. Жаркова простежує біографічні паралелі у ставленні письменника до жінки в усіх її іпостасях: мати, кохана, дружина, донька, сестра, бабуся, онука, свекруха; виокремлює в колі його спілкування відомих художниць. Зауважує роль нібито другорядних жіночих образів, їхню символіку в художньому світі твору та сприйнятті авторської концепції. Простежує розвиток мотиву "полишеного гнізда", зокрема, гіркоту Чендеєвого розчарування в тому, як легко земляки відмовляються від народних обрядових традицій.

Жіноча чуттєвість, за Чендеєм, деталізується в художніх деталях як сексуальність (за феміністичною термінологією).

Компаративні зв'язки простежено тонко, динаміку мотивів як традицію в українській літературі презентовано іменами класиків і сучасних достойників. (Безпо-

мільність етико-естетичної оцінки творів представників молодшого покоління Срібної землі, зокрема Петра Скунця й Оксани Луцишиної, підтвердив час: їхня творчість згодом здобула найвищу державну відзнаку.) Більше того: дослідниця акцентує на формувальні школи письменника й органічно вводить творчий набуток І. Чендея до царини всесвітньої літератури.

Книжка Р. Жаркової "Бачу її нині...", сподіваюсь, не сполюхає читача науковим стилем монографії, бо ж науковиця креативно підійшла до популяризації улюбленої лектури. Дотримуючись вимог дослідження з необхідною ретропрезентацією теми, класифікацією образів жіноцтва, продукуванням висновків, авторка запропонувала текст, про який, гадаю, мріяв Чендей. Чесний до категоричності, він висміював рецензії, схожі на анотації, протиставляючи їм заглиблене прочитання-тлумачення, коли інтерпретація може кількарізно перевищувати обсяг самого твору, розкодовуючи його підтексти, даруючи насолоду аромату Слова, покликаного вивищувати дух людини і ушляхетнювати її чин.

Галина КИРПА

"Поки серце болить – я живу..."
Леся Силенко

Мені часом здається, що в неї серце болить і досі. Бо в таких, як вона, воно не може не боліти. Не болить у плані фізичному. У плані духовному – воно б'ється десь поруч з нами і болить нашими земними болями. Навряд чи небайдуже, чуйне серце помирає.

Легідна, трепетна, доброзичлива і надійна у всьому – це вона, Леся. Леся Силенко. Вона була з тих, про кого я знала ще до особистого знайомства, що тривало з кінця 70-х. Нас ріднили творчі уподобання і особиста приязнь. Вона залучала нас до авторів збірників, які упорядковувала у видавничстві "Музична Україна", де працювала, а ми з Дмитром допомагали їй поезії в дорозі до читача. Леся була не з тих, що ту дорогу самі "пробивають", до того ж ставилася до слова надто відповідально і не вміла пристосовуватися до компромісів. Вона відчувала велику потребу в спілкуванні й часто телефонувала. Скільки всього було переговорено!

– Можна я зайду? – питала вона в слухавку. – Я на Майдані Незалежності. Заразом занесу Нечуя-Левицького.

І заходила. Читали вірші, щось згадували, так за розмовами непомітно збігав час.

Луна Лесиної усмішки

Нещодавно стараннями небайдухих українців побачила світ книжка, народжена з великої любові та поваги до кобзаря, що так рано покинув білий світ. Історичний Клуб "Холодний Яр" рекомендує її для вивчення у вищих та середніх навчальних закладах. Ця книга – 16-та із серії "Видатні українці", має назву "Тарас Силенко. Співець непримиренної України" (Київ, Видавництво Марка Мельника, 2022). Серед багатьох прецікавих спогадів про Тараса та його маму Леся Силенко упорядники помістили і наші спогади – мій і Дмитра Чередниченка.

– Я тут би у вас і жила, – жартома казала Леся.

– Заварити чаю? – питала я. Вона тільки усміхалася: – А можна кави?

Я знала, що пити каву їй заборонили, і Леся, мовби вгадавши мої думки, сказала:

– Мені кави не можна, але ж хочеться.

Потім вона просила черговий том Нечуя-Левицького, бо задумала перечитати всі твори свого улюбленого письменника. І не поспішала вставати з крісла. Йї справді нікуди не хотілося від нас іти.

Вона любила жити і всміхатися. Малювала білого коня з чорними очима, подібного до лебедя, і всміхалася. Вбирала вечір у синє і всміхалася. Без тієї усмішки Леся годі було й увяйти. Я часом думала, що так, як Леся, усміхаються хіба що квіти.

Не уявляю, щоб вона когось

зумисне образила. Уміла бути співчутливою й уважною.

Якось, уже буди тяжко хворою, вона попросила мене передрукувати їй вірші. Її хотілося встигнути підготувати своє вибране. Тоді я вперше начиталася Лесиних віршів. Власне, надихалася ними так, як ото дихають дуже свіжим повітрям. Намилувалася тією її природою, в яку вона була якоюсь по-особливому залюблена.

Пригадую останнє її літо, серпень 1990-го. Вона тоді часто була то в лікарні, то в Лютарях. І телефонувала звідти чи не щонеділі й запрошувала в гості:

– Може, приїдете? Хоч на тиждень. Тут так гарно.

І хоч ми й домовлялися, та все щось ставало на заваді й переносилося на наступний тиждень. Тоді поїхали до своїх батьків копати картоплю, захворіла донька, почалася школа. А далі вже й Ле-

сю привезли до Києва. Настала остання її осінь.

Вічну домівку вона знайшла собі в своїх рідних Лютарях, що неподалік живописного Богуслава. Її сестри-сосни під акомпанемент вітру вигойдують їй там, напевно, запашні коліскові і безкімечні сні.

З того дня, коли ми ховали Леся, мені чомусь дуже запам'яталися саме сосни. У тому зимовому краєвиді не вистачало їй – живої, усміхненої, широкі.

Не знаю, скільки Лесиних рис успадкував Тарас, але маминої усмішки він, здається, не втратив. У них немовби була одна на двох неповторна усмішка.

Тарас переживав нас на старий Новий рік 2021. З бандурою в руках. Засиділися за розмовою так, що пізно було співати. Він сказав, що співати прийде згодом. А тепер я думаю: може, Тарас уже тоді щось знав про свою невиліковну хворобу? Знав і не знісався. Бо далі все сталося якось дуже швидко. Невдовзі після цієї зустрічі ми чули його спів востаннє – в передачі Людмили Лук'янченко "Літопис". Хіба думалося тоді, що востаннє?

Ми подарували Тарасові поетичні книжки, Дмитро – свою, я – свою, "Профіль вечора". Розгорнула на сторінці 29. Він прочитав і подякував. Попросив, якщо я ще щось напишу про маму, то він хотів би прочитати. Ще Тарас казав, що підготував навіть

верстку з того рукопису, що я передруковувала, та з видання чогось нічого не вийшло. Може, тепер онуки здійснять те, що прагнув зробити син.

Мені хочеться додати цей вірш і до свого коротенького спогаду.

Шум уночі

Лесі Силенко

Часом уночі
Під нашим балконом
Зчиняється якийсь
Незнайомий –
Геть-геть не міський –
Шум.

Я відразу його впізнаю,
Бо хіба можна
Сплутати
З чимось іще
Ходу Твоїх сосен,
Шепіт Твоїх чорнобривців
І легіт Твоєї Росії?

І крізь той шум
Пробивається
Твій безшлелесний голос,
Ледь притрушений
Порохом часу.
Цілу ніч він ходить
Босоніж у соснах,
Нюхає чорнобривці,

А тоді пірає у Рось –
На самісіньке дно.
А нам лишає
Луну своєї усмішки.

Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ: "Найбільше значення, само по собі зрозуміло, має Шевченко..."

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

"Кобзаря" я прочитав ще хлопцем, і він мене дуже вразив..."

Справді, Іван Семенович Левицький¹ – Шевченків сучасник, і хоча вони не були знайомі, а поет помер, коли Івану Семеновичу йшов двадцять третій рік, очевидно, смислова парадигма творчого життя письменника визначилася й усталовалася завдяки Шевченковій духовній присутності. Це – аксіоматично щодо Нечуя-Левицького.

Він уперше побачив світ у містечку Стеблів² Канівського повіту, в яскраво-красивому Шевченківському краї 13 листопада (за старим стилем) 1838 року, тобто через півроку з часу отримання Тарасом Шевченком засвідченої відпускної з кріпацтва. Ще того ж місяця, 6 листопада, Шевченко закінчив роботу над історичною поемою "Тарасова ніч", яка започаткувала поетичну історіософію Кобзаря й очевидно зафіксувала головні теми й образи його творчості: Україна, Бог, Гетьманщина, віра, кобзар, козачество, слава козацька, могила, журба за "долею-волею", які повік не забудуться... У цьому все життя кохався Нечуй-Левицький...

Обов'язково додам і вкрай доречні поетичні рядки Станіслава Чернілевського з його поеми "Розмова Івана Нечуя з долею та сокирою на тому світі" (1990):

Є віща причетність до оттого поля,
Є знак заповітний в мого ремесла:
В той рік, як Шевченкові випала воля,
Мене моя мати на світ принесла.

Тому в моїм слові так чисто і щиро
Озався Тарасом переданий дар.
Тому в моїм серці, залізна сокиро,
Реве Ненаситець і плаче кобзар.

Іван спочатку навчався в Богуславському духовному училищі (з 1847 року), а в 1853–1859 роках – у Київській духовній семінарії. У прецікавій автобіографічній праці "Життєпис Івана Левицького (Нечуя)", написана ним самим³ (1881) він свідчив: "Перший Шевченків твір, котрий мені довелося прочитати, як я був в першому класі семінарії, була "Причинна". Батько достав у когось альманах "Ластівку", де була надрукована "Причинна". Я прочитав її з сестрою, і ми вивчили її напам'ять, так вона нам сподобалась". Нагадаю, що балада "Причинна" (1837) є найранішим повним Шевченковим твором, написаним ще до викупу з кріпацтва, який дійшов до нас завдяки публікації в українському літературному альманасі "Ластівка" (1841) у Петербурзі.

Іванові відразу запали в душу геніальні початкові рядки, закарбовані в генотипі кожного українця:

Реве та тогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

Через шість десятиліть у створеному ним підручнику "Граматика української мови" (1914) Нечуй-Левицький запропонував учням вивчити вступ до балади напам'ять...

Окрім балади "Причинна", в "Ластівці" вперше було надруковано ще чотири твори Шевченка, зокрема "На вічну пам'ять Котляревському". До речі, Іван Левицький народився через два тижні після смерті Івана Котляревського, а згаданий вірш Шевченко написав у листопаді-грудні 1838 року, тобто, можливо, у час народження Івана, принаймні, в перші тижні його життя...

Все сумує – тільки слава
Сонцем засіяла,
Не вмер кобзар, бо навіки
Його привітала.

Пізніше Нечуй-Левицький розглядатиме "Енеїду" Котляревського "за початок нової української літератури"...

Ще хлопцем прочитав Іван і Шевченків "Кобзар" – він його дуже вразив високою поезією, народністю в поезії. Здавалося навіть, що Шевченко записує народні пісні, а не складає свої...

У 2023-му виповнюється 185 років з часу народження і 105-та річниця відходу в засвіти Івана Нечуя-Левицького.

Втішений, що про українського письменника, літературознавця, критика і педагога Івана Семеновича Нечуя-Левицького (1838–1918) в Україні написано багато й розумно, годі було б і пробувати перерахувати в одній статті всіх авторів (десятки прізвищ), а поготів їхні заслуги й здобутки. Втім, одразу відзначу Олену Павлову, котра присвятила статтю ролі Тараса Шевченка в розвитку творчої особистості Івана Нечуя-Левицького (2014), та Ігоря Коляду, Володимира Ткаченка, Олександра Терещенка, які створили монографічний життєпис "Вічний бурлака нашої літератури" (2019). У цій книзі, до речі, знайдете прізвища багатьох інших нечужезнавців України.

Пропоную лише кілька історичних епізодів до системного проєкту "Тарас Шевченко у творчій долі видатних письменників і художників", адже Нечуй-Левицький є сливе його найідеальніший персонаж.

Про Тараса Григоровича чув змалечку, тоді по селах скрізь говорили про нього, "бо Керелівка, де родився Шевченко, всього за двадцять верстов од Стеблева": "Я часто їздив у Кирилівку до сестри і знав, що там родився Шевченко". Вже пізніше Іван Левицький чув, як Шевченко побував у Корсуні в червні 1859 року у Варфоломія Шевченка за вісім верст од Стеблева: "Знакомі наші заносили з Корсуну навіть уривки його віршів, котрі він тоді складав. Слава його тоді ходила скрізь по селах".

Іван Нечуй-Левицький засвідчив, що писати свої твори саме українською мовою він вирішив у Полтавській губернії, де працював учителем словесності, під впливом "Кобзаря" та журналу "Основа" (1861–1863) – першого українського щомісячного суспільно-політичного і літературно-мистецького часопису, в якому публікувалися твори Шевченка, його "Щоденник", листи і спогади про поета...

Пам'ятаєте, як починається повість "Бурлачка" (1880): "Звенигородський повіт – пишний куточок України, край садків, Шевченкова батьківщина! Пишна Шевченкова пісня вилинула з розкішного краю, убраного в чудові старі садки... Село Керелівка, де жив і бідував Тарас Шевченко, все потонуло в старих садках, неначе у здоровому лісі... З таких пишних садків вилинув, як соловей з гаю, Шевченків геній, і його пісня така ж поетична, як ті садки весняної доби..."

Автор праці про Нечуя-Левицького, видатний шевченкознавець Сергій Єфремов⁴ виснував: "...Цей ентузіастичний початок "Бурлачки" нестемнісенську подає ознаку, що пієтет у Левицького до Шевченка зародився тоді, коли він сам ще жив інтересами й одгуками свого рідного закутку. Чари Шевченкового імення, підживлені ранньою знайомістю з творами геніального Кобзаря України мабуть оформили й перші дали свідомий у нашого письменника напрям тій стихії національній, що заложена була впливом батьківської хати і всіх навколишніх обставин". За злегка іронічними словами Єфремова, "один куточок України заповнив йому всенуку істоту". Додам від себе, що той куточок уособлював увесь духовно неосяжний Шевченків світ...

"У Шевченка кожне слово ніби тільки що вилинуло з самої глибини серця"

Не маючи змоги занурюватися в докладний аналіз двочастинної праці Нечуя-Левицького з убивчою назвою "Непотрібність великоруської літератури для України і для слов'янщини" ("Сьогочасне літературне прямування", 1878–1884), котру Сергій Єфремов справедливо назвав центральною в його літературознавчій творчості, задоволююся певним вагомих резюме вченого:

"...В своїх висновках щодо української літератури, як головного показника і носіля національної свідомості та потужного фактора в громадській боротьбі, він сформулював добре і влучно; що ніяка чужа література не зможе охопити всіх інтересів українського народу в його різноманітних проявах – це так само він показав яскраво".

У шевченкознавчому контексті нашої теми зауважу, що Нечуй-Левицький здійснив яскраво-цікавий аналіз історії української літератури, яка, на його погляд, стала на єдино правильну дорогу реальності, національності і народності на початку XIX століття, тобто "ще тоді, як у великоруській літературі не було й мови про національність і народність".

"Котляревський, Квітка, Артемов-

ський писали чистим народним язиком, брали сюжети з народного бита ще до того часу, як один українець Гоголь тільки що закладав своїми творами реально-національну й народну літературу в Росії, а другий український геній Шевченко вже виявив в своїх творах національно-народне прямування в таких рельєфних фарбах, яких ми не бачимо в великоруській літературі і навіть в європейських літературах".

Невипадково в ідеологічно вивіреному "Шевченківському словнику", виданому в радянські часи, наголошувалося, що у Нечуя-Левицького "виявилися ідейна суперечливість, національна обмеженість".

Літературознавець і справжній ерудит, знавець народного життя Нечуй-Левицький особливо ґрунтовно й зримо розкрив істинну народність і пісенність української літератури, що здобули найвищий вияв у Шевченковій поезії: "Хто перший раз брав у руки Шевченка, той помилявся, думаючи, що то народні пісні. Більше бути народним поетом вже нема куди!".

Втім, окрім афористичного вислову, сформульованого за власним досвідом, хочучу передати думки з важливого літературознавчого тексту, в якому розкрито, що українська література виявила в собі національний український дух і характер, а саме: широкую гарячу фантазію, глибоке ніжне серце, тиху задуму, сміх зі слізьми, гумор... За точним спостереженням автора, такі національні психічні прикмети насамперед ясно і виразно виявилися в творах Тараса Шевченка, "в котрого, окрім фантазії, кожна стрічка, кожне слово ніби обмочене в чуття, ніби тільки що вилинуло з самої глибини серця".

Вкрай важлива й особлива вага згаданої праці Нечуя-Левицького полягала ще й у тому, що вона несла основоположні засади й наміри, задуми власної творчості письменника, незмінно пов'язані з образом і світоглядом Шевченка. Про це свідчать численні твори Нечуя-Левицького, назву декотрі: "Дві московки" (1865); "Хмари" (1874); "Микола Джеря" (1878); "Бурлачка" (1880); "Над Чорним морем" (1890) та ін.

У статті "Органи російських партій" (1871), спрямованій проти зловісної русифікації України тодішніми органами масової інформації, Нечуй-Левицький зронив золоту фразу про національну ідею – "ідею національності", нерозривно пов'язану з українською літературою: "Українську нашу ідею вже держать чудові пісні Шевченка, його пам'ять, його висока могила над Дніпром; її вже буде держати європейська цивілізація, і в тім багатім джерелі ніколи не загине думка про нашу літературу, наш язик".

Письменник і не збирався включати Росію в європейський цивілізаційний простір: "А сама Великоросія ще слаба в національній ідеї, в національній літературі..." Характерно, що й наприкінці статті Нечуй-Левицький упевнено кинув у бік Росії: "Ідеї ваші йдуть, пруться проти шерсті всієї європейської цивілізації... Нам подобає рости, вам же умалятися!" Саме Росія не давала українцям учитися в українській школі і готувати для країни національно свідомі кадри погонів, за словами Івана Нечуя-Левицького, "московська школа на нашій Україні багато одрізняла луччих людей од свого народу, од свого плем'я, од сем'ї, од батька й матері..." Взагалі висновки великого українця вражають своєю лапідарною точністю і ясным усвідомленням остаточної мети великодержавно-шовіністичної політики Росії: "Московщина має собі за ціль вбити українську національність, вбити нашу літературу, не даючи нам народних шкіл".

У руслі нашої теми відзначу, що в стат-

ті "Школа повинна бути національна" (1911), виступаючи за неодмінне навчання рідною мовою, Нечуй-Левицький наголошував, сказати б, на життєвій необхідності вивчення школярами творів "Кобзаря", які не лише формують національну свідомість, а й сприяють інтелектуальному розвитку дітей: "Найбільше значення, само по собі зрозуміло, має Шевченко..."

"То дивний геній вибрав собі це місце, може, одно з найкращих в світі"

У рясній біографічній літературі про Нечуя-Левицького відсутня чітка спеціальна відповідь на неминучо-доречне запитання: як він переживав втрату Тараса Шевченка та перепоховання його праху в Україні, починаючи відтоді, коли похоронні дроги з прахом поета в супроводі Григорія Честахівського і Олександра Лазаревського перебували в Києві 6–7 травня 1861 року, та 10 травня, коли відбувся похорон українського Кобзаря в Каневі на Чернечій горі? Стосовно Нечуя-Левицького, в житті якого Шевченко був хвилююче присутнім змалку, це далеко не формальне запитання. Згадайте, як у повісті "Бурлачка" один із персонажів, почувши про смерть Шевченка, "плакав за ним і говорив, що він неначе поховав рідного батька"...

На той час Іван Левицький учительював у Богуславському духовному училищі (з 22 квітня 1860 року до 15 серпня 1861 року, коли вступив до Київської духовної академії). Вже наприкінці життя він розповів в "Уривках з моїх мемуарів та згадок в Богуславському училищі" (1914) про цікавий епізод із життя інспектора училища ще періоду його навчання Ігнатія Мацькевича: "...Мацькевичеві довелося ховати нашого поета Тараса Шевченка, як на пароході привезли його в домовину в Канів. Мацькевич пошанував поета чудовою промовою..." За вірогідною версією нечужезнавця Олександра Терещенка, "можливо навіть, що той приїжджав до Богуслава і розповідав про це в училищі, зокрема й молодому вчителеві І. Левицькому".

Невже в той час молодий учитель не міг вирватися з Богуслава до Канева (з 23-ї рік?) на свіжу могилу Тараса Шевченка? Чи в наступні п'ять років, коли вже навчався в Київській духовній академії, де, за його словами, вивав дух Шевченка, та коли викладав у Полтавській духовній семінарії? Між іншим, є справедливе твердження про те, що Шевченків ідеал був наділений для письменника "величезною притягальною силою": "Про це, зокрема, свідчить той факт, що в липні 1880 року під час літніх канікул Нечуй-Левицький здійснив поїздку до Канева, щоб побачити місце вічного спочинку славетного сина українського народу".

Отакі! Тоді про що свідчить те, що впродовж майже двох десятиліть після перепоховання Тараса Григоровича в Україні Нечуй-Левицький не спромігся побувати на Шевченковій могилі? Отже, йдеться, звісно, не про претензії до великого українця, а про спокійне й виважене наукове пояснення, хоча б мимохідь, але переконливо й ясно, суб'єктивних і об'єктивних причин абсолютно доданого факту, котрий не можна легкожовко ігнорувати, – видатний Шевченків шанувальник і ширий однодумець Нечуй-Левицький уперше відвадив священне для українців місце лише на 42-му році життя, 19 липня 1880-го. Наприкінці цього року писав Олександр Кониському: "Вакаціями я був у Києві, їздив на Шевченкову могилу перший раз і списав і береги Дніпра коло Канева, і Шевченкову могилу, і незвичайно пишні картини природи з могили..."

Справді, ніхто й ніколи не розповів про відвідання місця Шевченкового вічного спочинку так пронизливо-хвилююче, скрупульозно-докладно та колоритно-кольористо, як це зробив Іван Нечуй-Левицький у нарисі "Шевченкова могила" (1881). Починається цей неймовірний опис істинного майстра пейзажу з яскраво видкокола, який охоплював зір паломника:

"Круті гори зеленіли проти сонця привітно й весело. Подекуди на самих верхах гір з долинок та западин виглядали жовті соняшники, гострі верхи кукурудзи, вибігали на самий вершок грядки картоплі та буряків. Під самими горами тяглися одна за другою рибальські хати в зелених садках та вербах. Часом траплялись гарненькі білі домки заможних міщан з здоровими весе-

лими вікнами. Домки неначе ховались в узьких долинах між крутими горами, в розкішному зеленому дереві, а за домками неначе дерлись на круті гори зелені сади і спинались на половині крутих боків гір зеленими граціозними контурами. Ті чудові садочки, притулені на горах або сховані в западинах, були наскрізь пронизані сонцем, зеленілі до самого дна, і через яблуні та вишні блищала ясно-зелена трава, як килим, розстелений на крутих горах. Садки неначе висіли над нашими головами. Круглі гіллясті яблуні неначе були готові скотитись з крутої гори, як зелені м'ячі... Дніпро синів недалечко за плискатою низиною, вкритою то сірим піском, то молодими густими кущами осокора...

Так одразу постає шемливий образ істинно Шевченкової, вимріяної України, про яку тяжко хворий поет простогнав у гнилому Петербурзі смертної зими 1861 року: “От якби до весни дотягти! Та на Україну... Там, може б, і полегшало, там, може б, ще хоч трошки подихав”...

Нечуй-Левицький описує Шевченкову могилу та дубовий хрест на ній, ще до того, як у 1884 році було поставлено чавунний пам'ятник-хрест, із унікальними подробицями, що з часом не втрачають своєї хвилюючої цінності:

“Шевченкова могила стояла серед чистої не зарослої рівнини. Два шари каміння, кожний на аршин вгору, жовтіли на ясном сонці. Поверх їх чорніла насипана земля, поросла травою та дрібненьким зіллям. Хрест стояв високо і чорнів, як намальований, проти синього неба. Од заходу сонця на двох углах могили, на одному углі спіднього шару і проти його на углі верхнього шару, каміння трохи пообвалювалось: тудою, видно, лазять на верх могили до хреста. Під хрестом земля дуже втоптана. На хресті, скільки можна досягти руками, повіризувані прізвиська туристів, побувавши на могилі...” Чи ви знали про це? Письменник одсторонено, хоча й без явного засудження, назвав отих, що лазять і вирізують на святому хресті, туристами (до речі, це слово в українській літературі з'явилося в другій половині XIX століття чи не найперше у Нечуя-Левицького, і він вживав його стосовно подорожуючих).

Український художник, автор портретів Шевченка та публікацій про нього Іван Труш, який разом із Миколою Лисенком відвідали могилу Кобзаря рівно через 20 років, іронічно згадав перший народний музей поета, заснований 1884 року біля його могили: “Під могилою виставила українська громада хату для вигоди туристів”. Але наголосити хочу на тому, що в тій хаті, за свідченням Івана Труша, “на одвірках, стінах і картках “Кобзаря”, що лежить на столі, читаєш дикі та банальні фрази, написані багатьма українськими путниками...” що викликало у художника “почуття несмаку”...

Повернімося ж до Нечуя-Левицького та його приятелів, які “стали в головах Шевченка” і схилили голови: “Великі люди говорять до живих через землю з домовами. Близина останків великого чоловіка та ще притомо дуже безталанного, щирого, правдивого сина безталанної України робить такій тяжкій напечаток на душу, що сльози самі виступають на очах...” Як тут не згадати Шевченкове звернення до всіх українців: “Горе нам! Но, братія, не вдавайтесь в тугу, а молитесь Богу і работайте разумно, во ім'я матері нашої України безталанної”.

Іван Семенович ясно відчував, що над могилою Шевченка повіває своїм крилом не тиха задуманість, не поетична мрія про історичну минуливість. Ні! Щось важке лягло на серце й душило його, ніби те каміння, що лежало на поетовій могилі... Навколо торжествувала тиша й на всі боки малювалися дивовижні краєвиди... Та все те не тішило його серце: “Тута розлилася над цим дивним краєм, як невидима річка горя... А картини природи кругом дивні! Видно, що це місце вибрав для себе великий естетик, великий поет!” Нечуй-Левицький був упевнений, що це відчує кожен, хто стояв і стоятиме на Шевченковій могилі, дивився й дивитиметься на широку Дніпрову рівнину, на дивні завеси гір і на сизу далеч вище Канева... Повік не забудеться Тарасова гора, хто бачив її хоч раз на віку!

“...Я йду за народною живою мовою
й за Шевченком, а не за чернігівцем
Кулішем, та й годі”

Про взаємини Івана Нечуя-Левицького з Пантелеймоном Кулішем найлапідарніше-вечерпно написав український історик і публіцист Марко Антонович (1916–2005) у статті 1969 року “П. Куліш в оцінці І. Нечуя-Левицького (З приводу 150-роківин з дня народження П. Куліша)”. Він особливо відзначив їхні дружні відносини, що збереглися на все життя, наголосивши на творчому співробітництві

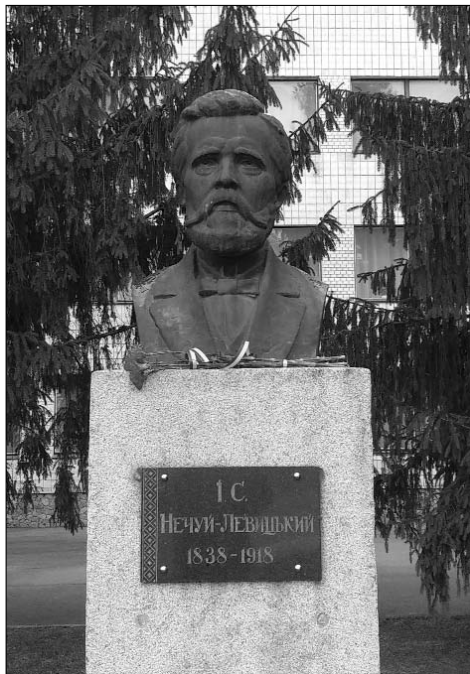
й після смерті Куліша, бо Нечуй-Левицький завершував переклад Біблії українською мовою, над яким довгі роки працював Куліш. Невипадково Микола Зеров назвав Івана Нечуя-Левицького “співавтором П. Куліша” у цій справі.

Водночас Антонович упевнено-влучно виснував, що “Нечуй-Левицький гостро критикував Куліша-історика” в контексті того, що взагалі “в історичній галузі між Кулішем і українською громадськістю велася завзята війна...” Хоча дослідник і мовив повчально, що “Куліша як історика Нечуй-Левицький не зумів належно зрозуміти і оцінити”, він абсолютно чесно визнав: насправді для нього “Куліш був у галузі історії провалом одного відтинку протиросійського фронту, на якому Нечуй-Левицький борювався усе своє життя”.

Саме так! На тому “протиросійському фронті” (яке доречно визначення щодо XIX століття!) Іван Нечуй-Левицький стояв поряд із Тарасом Шевченком, а Пантелеймон Куліш... Нагадаю хоча б, як він прописав іжіщю Шевченкові та тим, які були з поетом:

І на Петра й на Катерину
Худу да клевету верзили.
Удвох вони нас “розпинали”
Вдвох “сиротину доконали”.

Тож, осяяний Шевченковою присутністю, Нечуй-Левицький писав Борисю Грінченку 24 лютого 1901 року щодо справді “такого славного письменника” Куліша: “Тільки горенько, що це усе освічено неправдивим світлом, поглядами на українську минувшину... через котрі він поставив нашу історію догори ногами... Це багато поспувало його утвори та ще й з до-

Пам'ятник письменнику
біля Богуславського гуманітарного коледжу
ім. І. С. Нечуя-Левицького

датком оригінальничання та супротивності Костомаров та Шевченкові... Ось, мов, вам! Дивіться! Он якої я заспіваю вам зовсім не в унісон з вами...”

Порівняйте з Михайлом Грушевським, який вважав, що Куліш “зістанеться навиком у вдячній пам'яті українців”, але висловив, як і Нечуй-Левицький, гірку правду: “Потім потягло його до історії; здавалося йому, що Костомаров і інші історики недобре описують історію України, хваллячи козаків, як оборонців українського життя; такими очима дивився на козаків перше й Куліш, але потім змінив свій погляд та став дивитися на них очима тодішнього панства, що козаків тільки руйнували життя. Через се він і гудив Шевченка, що хвалив козаків та гайдамаків як оборонців свободи української”.

Коротко нагадаю принципову й актуальну нині позицію Нечуя-Левицького: “Період української козаччини може бути полем для поезії ще ширшим, ще багатшим, ще більше зрозумілим для сьогочасних людей... Козаччина — то цвіт українського історичного життя, то самий показний період нашої історії, то час української слави, завзяття і лицарства”.

Згадається мені стаття Нечуя-Левицького “Україноство на літературних повах з Московщиною” (1891), в якій він оригінально-жорстко висловився на тему імперської політики: “...В Росії усі особисті на Україні, в Польщі, Литві, Грузії кладуть разом і на однакове адміністративне Прокрустове ліжко, а ще й до того і на обрусительне ліжко, ще колочіще й дошкульніше. Ще й хотять знайти дурнів у слов'янщині: “Сюди, мов, до нас! в нас, Господи, як гарно жити!””. Відчуваєте, як з'являється Шевченкова настроєність? Та

що там! Далі письменник прямо називає Шевченка й цитує його “Кавказ” із пам'яті: “Тільки дайтеся нам в руки! а ми вже навчимо вас, як кайдани кувати і як їх носити...”. Нагадаю поетів текст:

Все покажем! тільки дайте
Себе в руки взяти.
Як і торми муровати,
Кайдани кувати,
Як і носити!..

Браво, Іване Семеновичу, браво! Це ж треба так одверто стати пліч-о-пліч з Шевченком рівно за 100 років до здобуття Україною незалежності... Та ще й іронічно мудро зауважити по-шевченківськи: “Кому ж з слов'ян припаде охота і кувати на самих себе кайдани та ще їх й носити?”

Не маю змоги навіть торкатися суперечностей між Нечуєм-Левицьким і Кулішем у царині розвитку української літературної мови. Як відомо, письменник і на початку XX століття дорікав, скажімо, своїм великим сучасникам Борисю Грінченку і Сергію Єфремову, що “вони йдуть в мові не за нашими класиками, не за Шевченком, а за галицькими поганенькими газетками...” Тоді як Іван Франко, який захоплено назвав Нечуя-Левицького “колосальним усеобіймаючим оком України”, в цьому йому заперечував. Такі жорсткі мовознавчі дискусії не є предметом розгляду в цій статті, але повинен нагадати, що в листі до Петра Стебницького від 8 вересня 1905 року, коли Пантелеймона Куліша вже давно не було на світі, Іван Нечуй-Левицький не проминув упевнено підтвердити в контексті мовної тематики: “Я йду за народною живою мовою й за Шевченком, а не за чернігівцем Кулішем, та й годі”. Можете не сумніватися, що ця максима стосується також історичної проблематики та й узагалі життєвої позиції Нечуя-Левицького.

На завершення цього непростого сюжету зазначу, що підтримую всі заслужені величальні характеристики й оцінки Пантелеймона Куліша, проте наполягаю на тому, що кожний сучасний українець має право на повну інформацію, передусім у концентрованому, енциклопедичному вигляді, про його ставлення до Тараса Шевченка та висвітлення історії України. Свої погляди щодо цього виклав у спеціальному дослідженні¹. Тут вкрай історично важливо, говорячи словами Івана Франка, “правда без огляду на те, чи кому коли вона подобається”.

“Це гарячий прокляти і гіркий плач
за долею України...”

У статті “Сорок п'ять роковини смерті Тараса Шевченка” (1906) та публікації оглядового характеру “Українська поезія” (1906) Іван Нечуй-Левицький неодноразово звертався до Шевченкових творів, оцінюючи, зокрема, поему “Сон” як одну з краших у “Кобзарі”: “І справді, яка висока поезія в Шевченковому “Сні”! Які дивні картини!... І всі його політичні й патріотичні вірші пишуть такою ж самою високою поезією...” Письменник захоплювався віршами “До Основ'яненка” (1839), “Чигрині, Чигрині...” (1844), поемою “Кавказ” (1845)...

Стосовно Шевченкового послання “До Основ'яненка”, то, як відомо, Микола Лисенко створив за цим твором кантату “Б'ють пороги”, і Нечуй-Левицький залишив хвилюючий нарис “В концерті” (1887), в якому розповідається про його переживання й асоціації під час генеральної репетиції виконання українським хором твору:

“Б'ють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходить...
Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив!..

Нема Січі! Одно слово генія, кинуте в мелодію, — і ніби чарами розгорнулася передо мною картина... А чудовий баритон леться, переливається; а в мотивах неначе чути, як гудуть дніпрові пороги, як реве Ненаситець серед мертвої степової тиші. Здається, ніби давній кобзар голосить на рунах Січі, ніби пекучі сльози запорожця ллють разом з мотивом... Не загине Україна, не загине народ...”

Повернімося до згаданих статей Івана Семеновича: “Кавказ” та “Чигирин” — це гарячий прокляти і гіркий плач за долею України... І коли Шевченко виливає сльози в пекучих віршах про безсудну долю бідности й крєпаків, то взрুষає серце в читальників через те, що він сам перебув та перестраждав те лихо, за котре співає, сам перепечалився великою скорботою”.

Мене вразило, що, торкаючись доленого для України вірша “Чигрині, Чигрині...”, написаного тридцятирічним Шевченком у Москві й тому пронизаного рідкісним боєм і скорботою за національною справою, Нечуй-Левицький навіть не намагався фахово аналізувати його, він просто... коротко переказав унікальну поезію у своєму прозовому викладі. Втім, у результаті письменник все-таки переконував “читальника”, що “почнеться одродіння

України”. Не сумніваюся, що Нечуй-Левицький усвідомлював антимосковську спрямованість вірша, але відверто наголошувати на цьому не став... Але зробив, здається, несподіване порівняння щодо згаданих Шевченкових поезій:

“Ці високі політичні та патріотичні вірші своєю поезією нагадують суворі й величні картини Синайських гір з їх гарячим, огняним колоритом, звідкіль неначе от-от посипляться блискавки і вдарять громи. І такі громи б'ють з цих його віршів, у пекучих думах та чудових картинах, разом з плачем та сльозами...”

Чому перед очима письменника постає краєвид Синайської гори на однойменному півострові в Єгипті, якої він і не бачив? Але гори виникають в обох згаданих статтях, певно, хотілося чогось екзотичного, незвичайного для вияву почуттів, емоцій...

В автобіографії, котру Нечуй-Левицький листовно відправив Олександрю Кониському три десятиліття тому, у квітні 1876-го, він зізнався, що, приїжджаючи додому в Стеблів із Богуславського духовного училища богомольним підлітком, “читав життя святих і прочитав чотири прездорові книжки; і мені здавалось, що я буду на Афоні, або в Синаї, або в єгипетських лісах. Мені хотілось там бути, так мені подобалися картини аскетичного життя і та природа, що описувалась в житіях”. Це багато що пояснює...

Іван Нечуй-Левицький одним із перших нагадав, що Тарас Шевченко знаний і шанований, особливо у слов'янському світі, скажімо, переказав віршовані австрійського письменника і літературознавця Карла-Еміля Францоа (1848–1904), який, “цінуючи поезії Шевченка, сказав, що “Гайдамаки” — це єсть найвищий поетичний утвір в усій слов'янській поезії, а Шевченко як поет однаково високий і в ліричних, і в епічних, і в політичних утворах...”

Сам Іван Семенович однозначно виснував, що Шевченкові поезії “займають виняткове, опрічне місце, окреме од усіх навіть найкращих віршів усяких новіших та й давніших наших поетів”. А у світовому масштабі поставив Тараса Шевченка поруч із Вільямом Шекспіром, Адамом Міцкевичем, Фрідріхом Шиллером...

“Він був українцем і українським,
виключно українським письменником...”

Найдорожче, що перейшло від Тараса Шевченка в духовний спадок Іванові Нечуя-Левицькому, можна сформулювати словами Івана Франка, який наголосив у нього дещо “непохитне і незмінне, але се не були ніякі партійні програми ані тези, се було його зовсім, сказати так, елементарне, не підлягає ніякій дискусії становище національне, українське. Він був українцем і українським, виключно українським письменником...”

Іван Семенович був тим абсолютно вірним і непохитним послідовником Шевченка, котрий через душевну скромність свою не сказав, але мав право сказати, як і Тарас Григорович:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу губую!

Великий українець не бачив історичної перспективи в імперському лоні й одверто писав про це в позаминулому столітті:

“Україну жде погана перспектива в Росії, перспектива темна, як ніч, і тільки нові українські інтелігентні національні сили світять в тому темному будущому часі, як зірниця ранком. Сходь же, зоре, і поведи за собою пишне літне гаряче сонце, щоб воно освітило всі Україну, прогнало сумну пекельну ніч і поведло за собою ясний день науки і просвіти — і волі, волі, волі... Наше будуще в чужих руках, але... і в наших!”

Сакральна затятість Івана Нечуя-Левицького в опорі Московщині з її маніакальним “обрусительством” (“куди ж вам змосковщити цілий край!”) у нашому часі підносить письменника на п'єдестал учасника героїчного спротиву українського народу російським окупантам.

¹ Подвійне прізвисько з псевдонімом Нечуй з'явилося у 1874 році.

² Див. працю директора літературно-меморіального музею І. С. Нечуя-Левицького в Стебліві Сергія Хавруся (1937–2014) “Любов і мрії мудрого Нечуя” (Черкаси, 2013).

³ Сергій Єфремов. Іван Левицький Нечуй. Ляйпциг: Українська накладня (без дати). 191 с.

⁴ Труш І. Враження з могили Шевченка / Молода Україна. Часопис української молоді. Львів, 1901. № 5–6. С. 162–163.

⁵ Див.: Мельниченко В. Подробиці Шевченкового життя : 370 історичних мініатюр, есеїв і начерків. Київ: Либідь, 2021. С. 120–147.

⁶ Франко І. Зібрання творів у 50 томах. Т. 35. Київ: Наукова думка, 1982. С. 371.

Наталія МАРЧЕНКО,
кандидат історичних наук, книгознавиця

“Закон художності вона сповідувала у своїх творах послідовно і твердо...” До 120-ліття від дня народження Наталі Забіли

Доля цієї непересічної жінки зі шляхетної родини, котрій випало з 14-ти років взяти на себе відповідальність за своє життя та близьких, вмістила всі карколомні звиви ХХ ст. Постійно загрожена та упосліджена в роки розгортання радянської влади “генеральська дочка”, хвороблива, виохана в тепличних умовах люблячої впливової родини романтична дівчинка Тася Забелло пройшла люте горнило випробувань, зберігши шляхетну “рівну спину” до глибокої старості. І, що найважливіше, не втративши невичерпної здатності любити – світ, людей, саму можливість життя – усе те, що ми окреслюємо як людяність. Уже Наталя Львівна Забіла, визнана дитяча письменниця і радянська функціонерка, посіла вагоме місце на вершині офіціозу, убезпечивши себе та послідовно роздавши “борги” кривдникам.

Та добру пам'ять в українській культурі вона здобула не десятиліттями членства у президії Спілки письменників України, головуванням у Комісії дитячої літератури чи т. п., а шістьма десятиліттями плідної натхненної праці на ниві дитячої літератури, що подарували поколінням українських дітей десятки самобутніх творів. Забіла так досконало переказала для дітей українські народні казки, що й досі саме її варіанти загально знані. Вона започаткувала в літературі для дітей України низку жанрів і раніше “заборонених” тем, а також ініціювала перейменування журналу “Жовтень” у рідний багатом поколінням “Барвінок” (1945), офіційне видання збірок художніх творів школярів, появу першого українського літературно-критичного альманаху, присвяченого дитячій книзі (“Весняні обрії”, 1968 р.) й багато іншого.

Народилася Наталя Львівна Забіла 5 березня 1903 р. в Петербурзі у шляхетній українській родині. Мала трьох братів і трьох сестер. Маги професійно малювала, кохалася в поезії. Завдяки їй Наталя уже в чотири роки вміла читати і рахувати, згодом опанувала іноземні мови, фортепіано, живопис, а також крій і шиття, котрими тишилася усе життя. Батько мав історико-філологічну та економічну вищу освіту, чин дійсного статського радника, посаду віце-директора Департаменту державного земельного майна і щиро пишався давнім козацьким походженням роду, що нараховував 17 полковників і переплівся з родинами Безбородків, Граб'янок, Мировичів, Полуботків і Скоропадських.

Діти змалку знали, що прізвищем завдячують Петру Забілі (Забілу) (1580–1689), який уславився як борзнянський полковник за Хмельницького, генеральний суддя за І. Брюховецького та був єдиним 105-річним генеральним обозним. У Російській імперії козацький рід Забілів трансформувався в родину Забелло. Дід Наталі Пармен Забелло був академіком Петербурзької академії мистецтв, відомим скульптором, його дядько Віктор Забіла – однокурсником М. Гоголя по Ніжинській гімназії, другом Т. Шевченка та М. Глінки, знаним українським поетом-романтиком. Тітка по матері, одна з найвродливіших жінок тогочасного Петербурга, була приурою опери та дружиною Михайла Врубеля, котрий малював її в образі “Царівни-лебеди” (1900 р.). А тітка по батькові – дружиною Миколи Ге.

Сама Наталя стрічала чотирнадцятилітню улюбленицю та гордістю родини: вродлива, метка, обдарована дівчинка обіцяла вирости в одну з найскравіших петербурзьких красунь. Та переворот 1917 р. буквально перекинув її життя з ніг на голову. Після Корнілівських заворушень Забелло були вимушені тікати до селища Лютотин поблизу Харкова, куди раніше приїздили до місцевих поміщиків “на суніці” оздоровлювати Наталю. Кризь які випробування довелося пройти непристосованій до життя жінці із сімома дітьми (громадянська війна, голод, тиф), Наталя Забіла разом із сестрою розповість лише у 1935 р. у романі “Семафори відкрито”. А тоді підліток, одна зі “старших” дітей, вона екстерном закінчила гімназію та почала працювати: спершу – в Лютотинському Укрпрофсожі, згодом – у залізничній школі вчителькою. Усе, що вчора було її гордістю й честю – древній шанований рід, достойна освіта, хороші манери – стало небезпечною ознакою “ворожої приналежності”.

Розумна, беручка, активна Наталя пристосовується серед “будівників нового світу” як може: стає депутаткою сільської ради, делегаткою низки повітових з'їздив рад, очолює жінвідділ райкому та вже як “селянська” поетка зближається з майбутніми “плужанами”, вступає на історичний відділ Харківського інституту народної освіти. По закінченні працює співробітницею редакції журналу “Нова книга”, вчешним секретарем Української книжкової палати. Але й у роки навчання, й далі, зважаючи на “далеко не пролетарське похо-

дження”, жахається кожної чергової “чистки”. Натомість у ці роки Забіла – уже відома літераторка.

Віршувала Наталя змалку, але російською. Вперше українська поезія “Війна війні” (за власним зізнанням “дуже наївний і недосконалий віршик”) із підписом “Н. З.” була опублікована 3 серпня 1924 р. у кам'янець-подільській газеті “Червоний кордон”, яку заснував і редагував її чоловік Сава Божко. По тому щороку виходять поетичні збірочки, зокрема й для малюків, які відразу полюбили нову авторку. Та попри те, що твори Забіли були рекомендовані Народним комісаріатом освіти для шкільних і дитячих бібліотек, її перша поетична казка “Пригоди автобуса” (1928) зазнала такої нищівної критики від харківських педологів за “розважальність” і “надмірну” вигадку, що письменниця два роки не могла писати. “Неймовірно тяжко виходити в світ зі своїми передуманими сто разів, виношеними, виоханими творами... до них звикаєш, як до дітей своїх, а потім – ось, беріть. І тоді тільки наче стиснеш руки й зуби й дивишся, як їх спочатку перевернуть в друкові, потім кожний по своєму розтлумачить і почнуть судити...”, – зізнавалася вона у 1929 р.

Водночас і власні діти завдавали Наталі Львівні невимовного болю. Саме вони, а зовсім не чоловіки, були її невтолимою спрагою, осердяж її палкої душі. Двадцятирічна поетеса з вбивчою відвертістю зізнавалася:

Любий мій! Я перш за все – саміця,

І для мене діти – перш за все. (1926 р.)

Забілу тих років закохано змальовує у “Третій роті” В. Сосюра: “...Вона була дуже красива ніжною і мрійною жіночою красою з правильними рисами обличчя, тонкими крилатими бровами й довгими війми, за яким сяяли карі сонця її чудесні, глибокі, як щастя, очей”. Ті дивовижні очі, а ще глухий сміх, сяйлива дитяча усмішка “генеральської дочки” та вишукані манери, що проступали в кожному русі, стали причиною настійної чоловічої уваги і ширшої жіночої ненависті. Натомість Наталя потребувала, найперше, захищеного і гармонійного (як було в її дитинстві) родинного “гнізда”. Вона бере шлюб із “справжнім козарлюгою” та перспективним партійним “селянським письменником” Савою Божком. Але той, не криючись називає дружину “дворянською відщепенкою”, хизуючись, що одружився, аби її “перевиховати”, та бездарно зраджує. Наталя раз за разом втрачає вагітності, довгоочікуване народження сина Тараса не привертає “примітивного донжуана” та “кочівника” до родинного життя, і шлюб розпадається. Марно виявилася й наступна спроба створити власний родинний світ. Старший і на позір розважливий поет Антін Шмигельський так збиткувався з нею, малою сина й доньок, що зажив слави “скотини” та “найнесимпатичнішої людини” будинку “Слово”, а на додачу ще й виявився сексотом.

Якщо Тарасик ріс міцним, цікавим до всього, задержуватим хлопчиськом (“Коли я почала писати про малого Тараса, ми-

моволі уявила його зовні схожим на свавільного і жвавого хлопчика, сина моєї найближчої подруги – Наталі Забіли”, – писала згодом О. Іваненко), – то донечки народжувалися хворобливими і згасали в дитинстві, двоє – у ліхолітті 30-х рр., а наймолодша – у воєнний. Вимріяна велика щаслива родина стала найяскравішим міфом творчого світу Забіли: безмежна нереалізована материнська любов, як сонячний бурштин, зберегла у словах і щебетливу непосиду Ясочку, і Галочку-стрибалоцьку, і заповзятю Марину Дмитрівну.

У 1930 р. письменниця остаточно переходить на творчу роботу. Чітко окреслюється її авторський стиль, котрий визначають повага до дитини, чіткість і простота викладу, довірлива, шира інтонація оповіді, без повчального тону чи поверхової “смішкватості”, та “материнська” повсюдна присутність автора поряд із дитиною-персонажем. Лірична героїня Забіли – ніби сонце, що своїм теплом і світлом робить видимим і безпечним для дитини весь білий світ. Лише зростає!

Упродовж страшних 30-х рр. письменниця зблизилася з художником Дмитром Шавикіним, який згодом став її чоловіком. Видається, що саме його віра у талант і силу Наталі Львівни та настійна вимога “плюнути на всіх і вся” та “бути собою”, “повірити в себе”, стали одним із ключових чинників появи того культурного феномену, який ми знаємо під титлою “Наталія Забіла”. Письменниця, звільняючись, “випишує” власний травматичний досвід у автобіографічних повістях “Тракторбуд” (1931–1933) і “Семафори відкрито” (1935), вступає до Спілки письменників України (1934) та раз і на завжди виходить із ролі “жертви”, перетворюючись на “вагому” та навіть “небезпечну” постать: відновлює давні зв'язки у “столицях” уже радянської імперії, відплачує партійним, освітянським і літературним маніпуляторам їхньою ж монетою, знаходить, підтримує та “висуває” близьких собі за духом людей, творячи мережу надійних і впливових однопідумців, а головне – свідомо продукує найкращий “продукт”, запитуваний часом, закріплюючись серед провідних авторів України.

Завбачливо зосередившись на творчості для наймолодших, де ймовірність написати щось “ідеологічно слабе” була найменшою, поряд із злободенною “публіцистикою для малят” Забіла творить перші українські розвивальні книжечки-картинки, переспівує народні та пише віршованою прозою власні казки. Упродовж страхотливого 1933 р. у журналі “Тук-тук” друкують її серію написаних ритмізованою прозою родинних оповідок про дівчинку Ясю, що склалася згодом в ушлявлену “Ясоччину книжечку” (1934). Від жаху репресій кінця 30-х рр. письменниця внутрішньо відсторонюється, занурившись у літописні часи Київської Русі. Її поетичний переспів для дітей “Слова про Ігорів похід”, опублікований у травні 1938 р. у журналі “Піонерія”, досі один із найкращих.

Ідилічну картину тогочасного “малого світу” Забіли можна прозирнути в чудовій поетичній замальовці “Про дівчинку Маринку та руду кішку” (1939), де “повна хата щастя”, бо є усміхнене маля в колиці, і привітна до сестрички старша донечка, і закохани батьки. Та 1938 р. репресують Сава Божка і Наталя, переймаючись долею спільного сина та всієї родини, нарешті вступає до лав компартії, стає заступницею секретаря парторганізації Харківської спілки письменників, депутатом Харківської обласної ради народних депутатів, належно “відгукується” на приєднання Західної України до “радянської материзни” (“Дві дівчинки”, 1939). Символічно на цьому тлі прочитується її книжечка “Про дівчинку, яка всього боялася” (1938), маленька героїня котрої живе у постійному ірраціональному страху перед невідомим. Неочікувано для всіх дівчинка виявляє мужність перед справжньою небезпечкою, відігнавши шуліку від квочки з курчатами. Певно, тут підсвідомо виявилися настрої самої Забіли, вкотре певної, що здолає будь-що, захищаючи свою родину.

Друга світова застає Наталю Львівну знеацька та, судячи з листування, абсолютно не готовою усвідомити масштаб і наслідки катастрофи, з якою довелось зіткнулися. Син опиняється в Алтайському краї, а згодом як лейтенант-міннометник – на фронті. Письменницю з чоловіком евакуюють до Алма-Ати, де вона працює у редколегії “Агітвікон” та літконсультантом у редакції газети “Казахстанська правда”. Інші члени великої родини також опиняються в різних кінцях Союзу, на різних фронтах, на десятиліття втрачають зв'язок одне з одним. Повернувшись до Харкова у 1943 р., Забіла обіймає посаду голови комісії облради з соціальної культури, очолює Харківську організацію СПУ (1944–1947), а в 1945 р. – відроджений у Києві харківський журнал “Жовтень”, звичну нам назву якого “Барвінок” вона запропонувала та “пробила” при підтримці П. Тичини.

Повоєнні побутові труднощі та значне коло обов'язків майже не залишали місця для творчості. Та саме у 1945 р. написана одна з найвідоміших поезій – “Марина Дмитрівна”. Важко знайти в українській літературі для дітей настільки поважливе і трепетне ставлення автора до “труду дорослішання” дитини! Поетеси вдалося вловити саму суть дитинства як пори щоденної наполегливої невтомної праці над собою та освоєнням довколишнього світу. Праці як потреби самовираження та самоутвердження.

1947 р. приносить Україні черговий год-лод і нищення повоєнного “свободомис-ля” присланим на “посилення” партійних лав Кагановичем. Натренована десятиліт-ями вимушеного пристосування, що поступово стало загально прийнятим “правилом ігор” української інтелігенції, Н. Забіла відразу видає нагора уславлену всіма радянськими критиками збірку “Наша Батьківщина” (1947). Достойно заримований географічний атлас СРСР, доповнений низкою історичних оповідок та ідеологічних штампів цілком підтвердив лояльність авторки до влади.

У цей час Наталя Львівна жила “на дві хати”: чоловік-художник знайшов себе у Києві, а вона почувалася певно в “підкореному” Харкові, де нарешті достойно облаштувалася вся чимала родина, а відкрите роздатування колег її “вхожістю” у київські та московські “кабінети”, накладками і частим друком книжок, не лякало. Тривожили цю пристрасну життєлюбну жінку лише постійні розлуки з коханим і невідворотність старості.

У 1951 р. Н. Забіла вкотре змушена хоронити донечку. Старший син уже мав свою родину. Єдина “власне її людина” — чоловік Дмитро був у Києві. Там само були й найближчі подруги-письменниці. Та головне — у Києві не було жодної “рідної” могили. Забіла погоджується на переїзд.

Якщо зважити на листування, широку киянкою Наталя Львівна так і не стала, хоча книжечка “Рідний Київ” (1957) пронизана широю симпатією та глибокою повагою до міста. Єдиним по-справжньому “рідним” місцем була дача у Конча-Заспі, куди намагалася втекти за будь-якої нагоди. Тут упродовж її подальшого життя збиралися родичі та друзі, тут вона знову оберталася з величній офіційної “Наталі Забіли” в самозречену романтичну “Тасю”.

У 1956 р. Наталя Львівна збирає в окрему книжечку “Про дівчинку Маринку” вірші різних років, об’єднані спільним образом кмітливої, працюючої та напруженої цікавої до життя дівчинки. Від цього часу і далі з її творчості зникає “фірмова” лірика родинності, поступаючись місцем більше відстороненим жанрам. А поява онука відується вже суто “хлоп’ячим” тяжінням до прикладного, іскристого гумору і динамікою (фантастична повість “Дивовижні пригоди хлопчика Юрчика та його діда” (1964 р.), збірка “Стояла собі хатка” (1964), п’єса-фантазія “Перший крок” (1968).

Попри офіційне визнання, лише у 1960 р. уже 57-річну Наталю Забілу вперше нагородили на “державному рівні” орденом “Знак пошани”, а в 1963 р., до ювілею — орденом Трудового Червоного Прапора. Тоді ж вийшло досі єдине присвячене її творчості монографічне дослідження — “Наталя Забіла: риси літературного портрета” В. Бичка.

У 70-х рр. Забіла нарешті остаточно утвердилася на номенклатурному “олімпі”. Усе творче життя скрізь і всюди вона декларувала, що належить “...до тих письменників, які зростають разом із Радянською країною”, але ніде й ніколи не скотилася до бездумної виконавиці соціальних замовлень. Навіть жорсткий в оцінці її постаті В. Костюченко визнає: “Закон художності вона сповідувала у своїх творах послідовно і твердо захищала його як теоретик літератури для дітей”. До речі, саме Наталя Львівна доклалася до появи знакової для української культури антології української художньої літератури для дітей “Веселка” та першого вітчизняного літературно-критичного видання про дитячу книгу альманаху “Весняні обрії”. Її виступи та публікації зіграли важливу роль у розкритті специфіки дитячої літератури, усвідомленні її місця в історико-літературному процесі й не втратили актуальності донині.

Наприкінці свого драматичного, напруженого, але плідного та попри все успішного життя, Наталя Забіла не лише не спинила творчого поступу, а й спромоглася на вікопомні, знакові для української літератури для дітей тексти. Йдеться насамперед про чудову драматичну поему

“Троянові діти” (1971), що й нині є зразком жанру. Частково пошттовхом до написання твору стала смерть сина та чоловіка Наталі Львівни. Особиста драма наповнила невигаданим боєм і ширістю монологу Либіді, а стрункий напружений сюжет, чудова метафорична мова, дух високого патріотизму та чітка гуманістична позиція зробили твір одним із кращих здобутків української драматургії для юні.

У 1972 р. за драматичну поему “Троянові діти”, п’єсу-фантазію “Перший крок” та поетичні твори Наталі Забілі перші серед дитячих письменників присуджують вперше в історії України започатковану відзнаку у галузі дитячої літератури — премію імені Лесі Українки. Драматично-феєрична історія її вручення та перебіг змін у ставленні письменниці до цієї події заслуговують окремої розвідки. Наведу лише одну цитату з листа Забіли до сестри: “Вчера я была очень импозантна (мне было важно, т. к. меня с рядом других “стариков” посадили в президию): на мне был новый черный костюмчик ... а на груди — совершенно уникальная, ещё ни у кого на всем свете, кроме меня, не имеющаяся, медаль — а именно: премии им. Леси Украинки. Я потому её и надела: ордена-то у всех есть, а медаль такая пока у меня одной! Все подходили и рассматривали, а я забавлялась”.

До 70-ліття письменниці у “Веселці” підготували чотиритомник її творів для дітей в оновлених Забіло редакціях. У ювілейний 1973 р. вручили орден Жовтневої революції, згодом, а в 1981 р. нагородили літературною премією ім. О. Копиленка. Про письменницю багато, захоплено та, на жаль, одноманітно пишуть радянські критики. Натомість вона багато і плідно працює, зокрема в жанрі літературної казки та перекладу. Також, як і на початку творчого шляху Забілу приваблює сповнена див широкі української старожитності народна казка. А ще, як засвідчує листування, Наталя Львівна захоплено читає новинки та перечитує класику, а будучи затятою любителкою футболу й хокею, з головою поринає у “фанатські” пристрасті та щодня залишається на зв’язку з величезною кількістю людей, не згірше просунутої сучасної блогери.

У 1978 р. Н. Забіла укладає найповніше прижиттєве видання своєї “дорослої” лірики “Три чверті віку”, ніби намагаючись хоч наприкінці життя розкрити “не дитячі” сторони своєї пристрасної й до сконку ніким не притлумленої натури. На порозі вісімдесятиліття вона вперше відкрито розповідає на сторінках преси про давній шляхетний рід і власне “не пролетарське” щасливе дитинство, у листуванні, не криючись, пише, що в нащадках по всіх лініях “кров бере своє”, та відверто захоплено, нарешті без ідеологічних “реверансів”, говорить про творчість близьких їй за духом колег і ...завчено продовжує декларувати відданість панівним ідеалам в офіційних друках і виступах.

Померла Наталя Львівна 6 лютого 1985 р. у Києві на самоті.

У 1989 р. журнал “Малютко”, з яким письменниця співпрацювала від його появи й до своєї кончини, заснував премію імені Наталі Забіли. Її іменем названо вулицю та бібліотеку. Її рядки досі цитують напам’ять діткам, а казки читають, будучи певними, що то і є “українські народні казки”. Кожен із її творів, навіть ті з них, що написані на вимогу часу, в суті своїй є, як писав В. Бичко: “материнською піснею, цікавою, барвистою, розумною, клопіткою, дбайливою”. А що усі ми з народження до смерті залишаємося в душі “дітьми” та прагнемо бути “дітьми Його” (бо ж лише їм відкрите Царство Боже!), то сердечний материнський творчий чин Наталі Забіли з покоління в покоління знаходить відгук у людських душах.

Сподіваюся, що і драматична доля цієї неймовірної жінки, що увірала й переломила в собі на веселкові барви усі люті відтінки буремного ХХ ст., буде колись уповні досліджена та розказана. З тією ж мірою людяності та простоти, з якою вона говорить до нас і, вірю, говоритиме до наших онуків.

Духовний пам’ятник батькам

Сенько Іван. Слухай, сину... Фольклорні скарби подружжя Марії і Михайла Сеньків із закарпатського села Келечин у записках їх сина Івана. — Ужгород: ТИМПАНИ, 2022. — 396 с.

Фольклор як форма суспільної повсякденної свідомості — один із найважливіших чинників ідентифікації громадян за національною ознакою, адже твориться й поширюється мовою спільноти і засвідчує тяглість традиції, здатність реагувати на виклики часу, постійно оновлюватись і залишатись актуальним засобом формування інтелектуально-духовного, емоційного, естетичного, морального буття.

Микола ДМИТРЕНКО,
доктор філологічних наук, професор

Творцями й носіями фольклору є передусім естетично розвинені особистості з чудовою пам’яттю. Таких унікальних талановитих казкарів, оповідачів, співачок із народу чимало в кожному українському краї (згадаймо Марусю Чурай із Полтавщини, Явдоху Зуїху, Настю Присяжнюк із Поділля, Уляну Кот із Волині, Андрія Калина із Закарпаття). Та все ж варто наголосити: кожна людина володіє певним запасом уснопоетичних скарбів, поширює їх у родинному колі чи поза домашнім побутом. Фольклор виникає, твориться в певному локальному середовищі (сім’ї, населеному пункті, сільському чи міському професійному колективі) і поширюється, стає надбанням населення регіону чи й усієї етнічної спільноти.

Яскравий приклад життя усної традиційної культури в окремо взятому осередку — велика за обсягом збірка фольклорних творів зі зворушливою назвою “Слухай, сину...”, що їх записав відомий український учений і педагог, викладач Ужгородського університету Іван Сенько від своїх батьків — матері Марії та батька Михайла — в селі Келечин Міжгірського району Закарпаття. Це видання засвідчує: окрім кількох збірок пісень, що їх записали вдячні сини й дочки від своїх матерів, сучасна українська фольклористика збагатилася уснопоетичними скарбами різних жанрів.

Прикметно, що збирач і упорядник збірки подав записані матеріали не за звичною класифікацією (від календарно-обрядових до суспільно- і родинно-побутових; пісенні твори окремо, оповідні окремо), а за логікою людського життя і певними тематичними блоками-концептами: “Дитинство”, “Кохання”, “Сім’я”, “Господарювання”, “Дозвілля”, “Віра”, “Пам’ять”, “Мудрість”, “Старість”. У межах цих розділів твори подано також специфічно: майже в кожному є коломийки й казки.

У першому розділі “Дитинство” вміщено “пісні на хрестинах”, колядки дітям, забавлянки, скоромовки, дитячі ігри, заклички, казки, притчі, колядки підліткам.

Різножанрові зразки подано в розділі “Кохання”. Є тут коломийки, власне ліричні пісні про кохання, а також заробітчанські про розлуку, в’язанки рекрутських коломийок, балади про трагедії закоханих, ворожіння відданих, колядки парубкові та відданих, опис келечинського весілля та весільні пісні-ладчанки.

Легендою “Чому чоловік у сім’ї старший” відкривається розділ “Сім’я”. Далі — пісні про сімейне життя, про розлуку, балади про трагедії в сімейному житті, бувальщини про сімейні негаразди, притчеві уроки батькам і дітям, колядки газдині. Як логічне продовження останньої рубрики наступний розділ “Господарювання” починають колядки господареві. Цікаві господарські ворожіння, прикмети про погоду, етнологічні розповіді про хліборобство, вівчарство, роботу в лісі, їжу, одяг. На завершення розділу подано текст (за трактуванням Івана Сенька) “пісні газдівського застілля” “Ой дубе, дубе...”. Фактично цей твір — один із варіантів відомої в Україні рекрутської пісні “Дубе, дубе зеленої”, проте з розлогої двокомпонентної структури (питання — відповідь) другу частину в закарпатському варіанті втрачено: на запитання в куплетях у першому: хто буде дуба рубати, як він (легінь), парубок, молодик “*ніде вандрувати*”, у другому: хто буде травку косити, як він “*ніде саблю носить*”, у третьому: хто буде жито жати, як він “*ніде воювати*”, у четвертому й останньому: хто буде “*винце червене*” пити, як він “*ніде в землю знити*” лише в двох середніх констатується: “*травка некошена*”, “*жито неіжжате*”. Більшість варіантів зі Слобожанщини, Середньої Наддніпрянщини, По-

лісся й Поділля мають відповідь дуба, травки, дівчини: “*Інший мене...*” (рубайть, косить, любить буде), що, з одного боку, поглиблює трагізм ситуації, а з другого — забезпечує перспективу, соціальний оптимізм.

Різножанрові твори вміщено в розділі “Дозвілля”: в’язанки коломийок, коломийки застольні, жартівливі, приспівки до танцю, казки (зокрема: “Як вівчар чорта перехитрив”, “Як циган побував на тім світі”, “Як дідо трьох цапів подоїв”, “Чарівна лопата”, “Як бабину доньку царський син засватав”, “Про чоловіка, який розумів бесіду звірів”), анекдоти (чотиринадцять зразків).

У розділі “Віра” подано апокрифічні, топонімічні легенди, християнські колядки, демонологічні билиці, антибилиці, зразки ворожіння, замовлянь, повірів, тлумачень снів, добірки лайок і прокльонів, а також тостів і віншувань.

У деяких підрозділах упорядник застосував дрібнішу рубрикацію. Скажімо, твори, об’єднані назвою “Лайки, прокльони”, поділено на такі групи: жартівливі (“*Дош би ты намочив!*”, “*Качка би ты копнула!*”, “*Мачка (кішка) би тобі зуби оближала!*”, “*Миші би твою мачку з’їли!*”), міфологічні (“*Сонце би на тя не гріло!*”, “*Перун би в тебе тріснув!*”, “*Вода би твоя примулила!*”, “*Чорт би тобов синав!*” та ін.), зразки з побажаннями лиха, хвороб, смерті (“*Тоди би-сь оженився, коли у мене на долоні волосся виросте*”, “*Держав би-сь на силах, як пісок на вилах!*”, “*Пір’я би ти в гиртанці (в горлі) виростало!*”, “*Ходив би-сь з торбою по світу!*”, “*Хижу би ти люди обходили!*” та ін.).

Тости, віншування класифіковано так: дітям; відданим, легіневі; молодим на весіллі; колядки — газді й газдині; гостям за столом (“*Здорові нуїте та доводі жийте!*”).

“Пам’ять” — тут переважно твори жанрів неказкової прози: міфологічні оповіді про велетів, оповіді про татарів і турків, перекази — про правителів, про розбійників, про опришків, про панські порядки, про Миколу Шугая, Ілька Липея. Подано пісні про Першу світову війну, матеріали з часів Карпатської України, Другої світової війни, бувальщини радянського часу та про Шопляка-Козака, анекдоти радянського часу.

У розділі “Мудрість” вміщено прислів’я, загадки, народні порівняння, притчі “Чие ім’я згадують частіше”, “Чому бувають війни” та ін. Окрему рубрику, як і в попередньому розділі, присвячено Шопляку-Козаку (мабуть, варто було б ці матеріали об’єднати в підрозділ “Мудрість Шопляка-Козака”).

“Старість — не радість” — лейтмотив розділу “Старість”. Тут різножанрові зразки: коломийки, притчі, легенди, перекази (“Як старих людей відвозили в ліс”, “Чому люди не знають про час своєї смерті” та ін.), пісні про смерть-розлуку, похоронні пісні, а також підрозділи “Сни віщують смерть”, “Повір’я про передвісників смерті”.

На завершення збірки подано розділ “Мелодії”, “Післямову”, “Словник маловживаних слів” та “Додаток” (“Довгий шлях від рукопису до книги” — перший варіант збірки “Слухай, сину...” укладено 1979 р.). У книжці вміщено чорно-білі світліни з родинного життя Сеньків.

У “Післямові” Іван Сенько слушно наголошує: “Краса і мудрість. А ще інформативність і народна дидактика. Так можна з погордою сказати про фольклорні скарби моїх батьків — Марії Василівни Сенької і Михайла Федоровича Сенька. Записуючи і публікуючи їх, керувався одним: що від народу взято — нехай народу й повернеться”.

Вдячний син своїх пращурів і вірний син Української фольклорист Іван Сенько фундаментальним виданням “Слухай, сину...” поставив гідний духовний пам’ятник своїм батькам, своєму верховинському краю, Батьківщині.

Мистецькі новини від Центру Курбаса

Едуард ОВЧАРЕНКО

"Вертеп. Хроніки війни" — вистава Телетеатру, який є головним центром сучасної п'єси у Дніпрі, засновником найбільшого фестивалю української драми Dnipro.ua, що попри обстріли випускає прем'єру за прем'єрою.

За сюжетом усі чекають новорічних свят, але що робити, коли твій дім опиняється на окупованій території?.. Герої вирішують святкувати попри все, а яке ж українське Різдво без вертепу? Правда, і сюжет його стає особливим, коли замість колядників приходять орки... Які випробування чекають на волелюбних зухвальців, занастить чи порятує їх вертеп? Чи з'явиться світло в кінці тунелю до звільнення? Про це і не тільки — історія "Вертеп. Хроніки війни", яка нікого не залишить байдужим.

Автор і режисер Артем Лебедев був вимушений залишити рідний Луганськ після нападу "братнього" народу в 2014 році, але туга і гнів досі з ним. Ексклюзивна п'єса написана спеціально на замовлення директорки-художньої керівниці театру Ольги Волошиної.

— Телетеатр — це театр сучасної української п'єси у Дніпрі, — наголосила директорка Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса **Неллі Корнієнко**. — У цьому місті важко говорити про українську п'єсу. Але з'явилися ентузіасти. У Дніпрі постав театр Ольги Волошиної. Пані Ольга організувала фестиваль української п'єси. Національний центр Леся Курбаса, наші практики і теоретики, експериментатори теж брали участь у ньому. Подія набула значного розголосу в Дніпрі, адже театр розробляв стратегію, як змінювати місто.

Думаю, таких людей, як Ольга Волошина, потрібно всіляко підтримувати. В Україні має бути еліта, яка щоденно дбає про ду-

У Національному центрі театрального мистецтва імені Леся Курбаса нещодавно відбулася низка мистецько-культурних заходів, що презентують сучасну українську драматургію. Зокрема, показали виставу Дніпровського Телетеатру "Вертеп. Хроніки війни" та провели арт-тиждень "Лютий лютий 2014–2023".

ховний та душевний креатив. Театр захищає Україну своєю діяльністю на культурному фронті. Нині це один із найскладніших і найдраматичніших фронтів.

Вклонімося тим, хто нас захищає, і тим, хто долучається до них на інтелектуальному та духовному рівні.

— Усі ми мріяли про фестиваль української драми, — зізналася **Ольга Волошина**. — Він народився у Дніпрі і відбувався у 2017, 2018 та 2019 рр. Мав бути і в 2020-му. Але спочатку на заваді став карантин, а потім — війна...

У нашому театрі маленька зала, всього 70 місць, але завжди тепла атмосфера. Продовжуємо спілкуватися з глядачами і після вистави. Ми говоримо з ними театральною мовою, своїми ролями. Я кажу: "Якщо немає води, немає світла, це можна пережити. Але як жити, коли немає волі?"

Ми живемо на зламі історії. Разом тримаємо оборону України. З перших днів війни ми розмішували в театрі біженців, грали для них вистави. Дехто з цих людей раніше жодного разу не бував у театрі.

Наприкінці травня почали грати комедії. Намагалися виводити людей зі стресу, аби вони усвідомили, що життя продовжується. А влітку та восени повернулися до основного репертуару.

Коли готувалися до Нового року, я сказала, що в нашому театрі ніколи не було вистави про вертеп. Артем Лебедев за кілька днів написав п'єсу. До Різдва залишався місяць, і наш театр поринув у роботу.

Головний висновок вистави — ми не повинні допустити ворога на нашу територію. Саме в най-

критичніші моменти ми відкриваємо себе, свою націю. Ми стаємо іншими, і ця вистава — про спротив. Ми хотіли сказати, що й одна людина, навіть хвора дитина, може протистояти ворогові.

Вистава "Вертеп. Хроніки війни" — це наш культурний фронт, посил молоді, усім, хто не вірить, що у нас вистачить сил витримати всі випробування.

Роль Сестри у виставі виконує Ольга Степаненко, у нашому театрі вона також помічниця режисера. Брат — Павло Шартуба, він у нас ще й художник з освітлення. Ще у виставі грають Юрій Правілов (Окупант) і Юрій Колесников (Учитель).

Нещодавно у нас йшла нова вистава за п'єсою Олександра Вітра "Трагічна історія Емілі Шпорка". Хочемо показати її також на сцені Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса.

Арт-тиждень "Лютий лютий 2014–2023" розпочався з арт-проєкту "Ми обираємо Березіль". У його рамках відбулася фотовиставка "Курбасівці на війні", на якій представлено світліни співробітників НЦТМ імені Леся Курбаса Євгена Копійова, Володимира Данилевського та Олега Серебрякова; фотовиставка "Ми на відстані, але серцем з Україною" — світліни з бієнале українських митців у Грузії за участі сценографа Центру Курбаса Ольги Новікової та презентація фільму і світлин "Рік на війні. Пригоди Бандери і Грушевського, або Неймовірні історії волонтерства" від режисера та волонтера Олексія Орлова.

— Це документальний фільм, який створювався впродовж року,

"Несподівано тихо"

— розповів **Олексій Орлов**, — про нашу історію волонтерства з Сергієм Рубаном. Початок повномасштабної війни став каталізатором відкриття волонтерського фронту. За пів року ми допомогли понад 5 тис. людей. Окрім оповіді про наші пригоди, у фільмі йдеться про наслідки російської агресії в Бучі, Ірпені, Чернігові. Згорілі будинки, постраждалі міста, цікаві історії військових. Цього не покажуть по телебаченню.

Фото-відео-географія проєкту: Київ, Ірпінь, Буча, Чернігів, Харків, Бахмут та інші міста.

У рамках арт-тижня відбулася також презентація антології п'єс "Неназвана війна". Ідея антології виникла як драматургічний спротив російській агресії з проєктів "На часі" та "ДрамПост" НЦТМ імені Леся Курбаса. Ці проєкти склалися з добірки п'єс про війну, сценічних читань, вистав, статей і дискусій. Відбулося знайомство з новими текстами, авторами й упорядниками антології, сценічне читання п'єс і дискусії. Читання фрагментів підготували ЧЕСНИЙ театр, студенти КНУКІМ і КНІТКІТ ім. І. Карпенка-Карого на чолі з Данилом Волохом. Куратори й автори проєкту "Неназвана війна" — Олег Миколайчук і Неда Неждана, авторка прологу і упорядниці — літературознавиця Олена Бондаре-

ва. Серед авторів: Ольга Анненко, Анна Багряна, Ігор Білиць, Олександр Вітер, Інна Гончарова, Andy Iva, Олег Михайлов, Володимир Сердюк, Марина Смілянська, Світлана Спасиба, Катерина Чепура, Дмитро Терновий, Надія Калігор та ін.

Ще одним заходом стала прем'єра вистави "Несподівано тихо", що є спільним проєктом НЦТМ ім. Леся Курбаса та театру МІСТ. Про що йдеться? Несподівана тиша посеред какофонії війни. Двоє в просторі укриття. Чи простір — це щось інше? Щось загадкове і незбагненне?.. Все, що було До, зникає в мареві війни. Все, що буде Після, стає лише примарною химерою. Є лише Тут і Зараз. У просторі несподіваної тиші та сірих стін виникають двоє нових людей. Людей, народжених війною та тишею між обстрілами. Двоє хочуть заповнити білі сторінки і зіграти нові ролі... Автор п'єси та режисер — Олександр Мірошниченко, актори — Єлизавета Красніченко та Денис Щербак.

Наприкінці арт-тижня відбувся показ поетичної постановки "Світанок", сценарій і режисура Олександри Кравченко, за мотивами віршів українських поетів. Це вистава про жінок в укритті, які отримують повідомлення від коханих із фронту.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик "Слово Просвіти" — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного "сприяння" нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об'єктивним словом можемо допомогти "Слову Просвіти". Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ "Сенс Банк", р/р UA 30300346000002600 2016994001; отримувач: ГО "Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

На наше прохання про допомогу для газети "Слово Просвіти" відгукнулись:

1. Андрійчук Петро Олександрович — 2000 грн.
2. Мельничук Г. П. — 1500 грн.
3. Слойко Неля Іванівна — 1000 грн.
4. Мороз Лариса Захарівна — 500 грн.
5. Столярова Анна — 500 грн.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова)

Павло МОВЧАН
Микола ТИМОШКИ
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ГОЛОМША
Юрій ГАНДЗЮК
Галина ДАЦЮК
Євген БУКЕТ

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
279-39-55

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ "Мега-Поліграф",
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на "Слово Просвіти"
обов'язкове.

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.